АКТУЕЛНОСТИ

Информативни билтен Удружења стручних радника
социјалне заштите Републике Србије

Београд, 2011.

АКТУЕЛНОСТИ – Информативни билтен Удружења стручних радника социјалне заштите Републике Србије

За издавача:
Ђорђевић Србијанка

Уређивачки одбор
Чуровић Миленко – председник
Грубић Биљана
Захар Кери Гизела
Јулинац Нада
Крањц Силвија
Милачић Зоран
Милојевић Славица
Олујић Снежана
Поповић Славица
Стевановић Снежана

Гост уредник
Марина Вукотић

Лектор и коректор
др Ана Гавриловић

Штампа
Чигоја штампа
Београд
e-mail: office@cigoja.com

Тираж
350 примерака

Година XII Број 3–4/2011

Билтен издаје: Удружење стручних радника
социјалне заштите Републике Србије
Марије Бурсаћ 49, 11080 Земун
Телефон Удружења: (011) 267–1040 локал 115
Електронска пошта Удружења: udruzenje@udruzenjesz.rs
Електронска презентација Удружења www.udruzenjesz.rs
Електронска пошта Билтена: aktuelnosti@gmail.com
Текући рачун: 205–20184–64 код КОМЕРЦИЈАЛНЕ БАНКЕ БЕОГРАД

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 5

СТРУЧНИ СТАВОВИ

Наташа Милић Теофиловић
Татијана Грнчарски
ПУТЕВИ РАЗВОЈА СУПЕРВИЗИЈЕ У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД , КАКО ДО БОЉЕ СУПЕРВИЗИЈЕ 7

АНАЛИЗЕ И ИСТРАЖИВАЊА

Јелена Марковић
КРЕИРАЊЕ И АНАЛИЗА УТИЦАЈА ЈАВНИХ ПРАКТИЧНИХ ПОЛИТИКА 13

Снежана Ђорић
Анђелија Ђоловић
Сања Грмуша
Наташа Милић Теофиловић
Татјана Лазор Обрадовић
Ивана Копривица
ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТРУЧНОГ РАДА У ИНСТИТУЦИОНАЛНОЈ ЗАШТИТИ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ 28

ИЗ ПРАКСЕ ЗА ПРАКСУ

Радаковић Мирјана
«ПОРОДИЦА НА ОДРЕЂЕНО» РАЗВОЈ ХРАНИТЕЉСТВА У ОПШТИНИ БАЧКА ПАЛАНКА 52

ПРОМОЦИЈЕ, ПРЕГЛЕДИ, ИСКУСТВА

Милан Влајковић
ГЕРОНТОЛОШКИ ФЕСТИВАЛ КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА (ГЕФЕКСС) – ДЕСЕТ ГОДИНА ОД ЗАСНИВАЊА – 59

Ромео Михајловић
О РАДУ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА 64

Татјана Лазор Обрадовић
Лидија Милановић
СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА У ХОЛАНДИЈИ – ИСКУСТВА ИЗ СТУДИЈСКЕ ПОСЕТЕ – 70

УПУТСТВО АУТОРИМА „АКТУЕЛНОСТИ“ 85

ПРЕДГОВОР

Поштовани читаоци,

у броју који је пред вама, представљамо радове колега који кроз стручне анализе и процене преносе своја искуства из различитих области социјалне заштите у Србији, указујући на недостатке и проблеме, али истовремено дајући конкретне препоруке за превазилажење тешкоћа. Верујемо да ће препоруке, како оне које се тичу супервизије у центрима за социјални рад, тако и оне које се односе на унапређење стручног рада и побољшање живота особа са инвалидитетом, помоћи у свакодневном раду, и да ће анализе наших колега осветлити неке нове углове посматрања ових сегмената социјалне заштите.

Такође, преносимо искуства групе наших колега који су били у студијској посети у Холандији, где су имали прилике да виде како функционише њихов систем социјалне заштите, а посебно организација услуга намењених особама са интелектуалним тешкоћама.

Посебно издвајамо рад који се односи на унапређење стручног рада у институционалној заштити особа са инвалидитетом, чији је циљ био да се широј и стручној јавности, као и свим релеватним актерима у систему социјалне заштите, укаже на проблеме ОСИ и важност унапређења квалитета њихове заштите.

Суочени са недовољним бројем хранитељских породица у Бачкој Паланци, кроз пројекат „Породица на одређено“, промовисано је хранитељство у локалној заједници, а заинтересовани за ову област могу да сазнају како је једна приватна компанија у сарадњи са локалном самоуправом, увидевши потребе заједнице, пружила подршку Удружењу хранитеља.

У овом броју часописа, представила се и Канцеларија за инклузију Рома Владе АП Војводине, као јединствена институција тог карактера у Европи.

Поштоване колеге,

позивамо вас да нам се и даље јављате, дајете сугестије и, наравно, шаљете ваше текстове за наредне бројеве, на мејл aktuelnosti@gmail.com.

С поштовањем,
у име Уређивачког одбора,
Марина Вукотић, гост уредник

СТРУЧНИ СТАВОВИ

Наташа Милић Теофиловић, педагог
Покрајински завод за социјалну заштиту
Нови Сад

Татијана Грнчарски, дипл. социјални радник
Покрајински завод за социјалну заштиту
Нови Сад

ПУТЕВИ РАЗВОЈА СУПЕРВИЗИЈЕ У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД – КАКО ДО БОЉЕ СУПЕРВИЗИЈЕ –

Резиме

Представнице ПЗСЗ су, за стручни скуп у Врњачкој Бањи, на коме се разматрала двоипогодишња примена Правилника – уочени недостаци – могућа решења, припремиле излагање које се односило на супервизију у ЦСР, односно на предлоге и сугестије „Како до боље супервизије“. Препоруке како до боље супервизије базирају се искључиво на искуству представница ПЗСЗ у непосредном раду са супервизорима из ЦСР са територије АП Војводине. Искуство у раду са супервизорима стечено је у периоду од пилотирања Правилника до данас.

Кључне речи: супервизија, модел супервизије, позиција супервизора, препоруке, план подршке.

*
* *

1. Увод

Подстакнути потребом да се сагледа позиција супервизора у ЦСР, после две године примене Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад (у даљем тексту Правилник), са становишта снага и слабости, анализирали смо досадашња искуства Покрајинског завода за социјалну заштиту (у даљем тексту ПЗСЗ) у стручној подршци супервизорима (докле се стигло). На основу тога издвојили смо најрелевантнија запажања и препоруке у вези даљег развоја супервизије (шта би требало) и неке значајне активности ПЗСЗ у погледу стручне подршке супервизорима у 2011. години (шта би могло).

Један од стратешких циљева ПЗСЗ за период 2008-2010. године био је да се **побољша квалитет услуга социјалне заштите у АП Војводини, развијањем и применом различитих видова подршке пружаоцима услуга.**

Након успешно остварене акредитоване обуке „Програм основне обуке за супервизоре у центру за социјални рад“, ПЗСЗ је отворио могућност даље сарадње и стручне подршке супервизорима.

За 2010. годину ПЗСЗ је сачинио план стручне подршке супервизора који је укључио низ активности:

Стручни скуп за све директоре ЦСР био је конципиран као два округла стола на тему „Супервизија у ЦСР“, која су одржана 28. и 29. априла 2010. године. Циљ ових расправа био је да се разјасне нека значајна питања у вези супервизије, као што су: сврха и значај, функције супервизије у ЦСР и да се истовремено иницира размена позитивних искустава. Директори су показали велику заинтересованост и спремност да пруже супервизорима подршку.

Групне супервизије са супервизорима осмишљене су као редовни састанци супервизора на којима би се размењивала искуства, разрешавале дилеме и проблеми везани за супервизију. За сваки састанак планирала се актуелна тема рада која је била усаглашена од стране учесника. Теме су обухватале различите области рада супервизора као што су, између осталог, планирање, извештавање, евиденција, сарадња са водитељима случаја, руководиоцима, директорима и друге.

Током 2010. године, групни супервизијски састанци одржани су у ЦСР Нови Бечеј, Жабаљ и Тител, Бечеј, Сечањ и Темерин.

Евалуација рада супервизора је остварена на стручним скуповима под називом „Проблеми и добра пракса у раду супервизора у центрима за социјални рад у АП Војводини“, који су одржани 19. и 20. октобра 2010. године и на њима је било присутно укупно 52 супервизора из центара за социјални рад са територије АП Војводине.

Циљ ових скупова био је сумирање и анализа резултата остварених активности супервизора ради утврђивања проблема у раду и примера добре праксе. Ради остварења овог циља креиран је и Упитник за супервизоре у сардњи са РЗСЗ. Овом приликом издвајамо само најзначајније резултате добијене анализом података из упитника.

Испитано је 56 супервизора и запослених који обављају и послове супервизије – руководиоци, директори и водитељи случаја.

Када су у питању послови које обављају супервизори, анализом је утврђено да 34 испитаника, односно њих 61% обавља послове и супервизора и водитеља случаја, 17, односно 30%, обавља само послове супервизора, четворо, или 7% истовремено су и руководиоци и супервизори, док један испитаник обавља послове руководиоца, супервизора и водитеља случаја.

Сарадњу са водитељима случаја, седам или13% испитаника – супервизора оценило је највишом оценом (5), оцена четири дата је у 21 случају (37%), оцена три у 15 случајева (27%), оценом два вреднована је сарадња у три случаја (5%), најлошија оцена – један појавила се само у једном случају, док се осам (14%) испитаника није изјаснило о оцени.

Индивидуалне стручне подршке супервизорима биле су остваривање током 2010. на иницијативу самих супервизора и то путем електронске поште, поштом и телефоном. Сврха оваквог вида стручне подршке била је да се пружи консултативна и саветодавна помоћ супервизорима да своје професионалне дилеме или проблеме на адеквартан начин разреше. Током 2010. године, најчешће, подршка је била потребна у планирању сопствених активности, у личном напретку и развоју, у раду са водитељима случаја, у разрешавању недоумица око извештавања или отпора који се јављао код водитеља случаја, као и код проблема везаних за сарадњу са руководиоцима у вези преплитања надлежности, код дилема у вези евиденције рада са водитељем случаја и слично.

Директори ЦСР су се, такође, обраћали ПЗСЗ питањима везаним за супервизију и супервизијски процес, као и питањима око сарадње супервизора и руководилаца.

Стручне посете ЦСР одвијале су се по позиву представника центара за социјални рад, како би се пружила помоћ у разрешавању дилема у погледу улоге супервизора у центру за социјални рад и усмерила очекивања водитеља случаја у односу на супервизора. У току 2010. године саветнице из ПЗСЗ биле су у центрима за социјални рад Нови Бечеј и Врбас.

2. Перспективе даљег равоја супервизије у ЦСР – како до боље супервизије

Током стручне подршке супервизорима, 2010-2011., уочени су многи проблеми и тешкоће у непосредној примени Правилника, нарочито сама позиција супервизора, његова задужења и сарадња са водитељима случаја и руководиоцима.

За стручни скуп у Врњачкој Бањи, представнице ПЗСЗ припремиле су предлоге и сугестије на питање „Како до боље супервизије".

Да би смо добили валидне податке о резултатима које је постигла примена новог Правилник, било је,неопходно, након почетка његове примене, вршити мониторинг над активностима у ЦСР у остваривању Правилника и постигнутим ефектима у процесу његове примене, као и евалуацију којом би се утврдило да ли оно што се спроводи кроз метод вођења случаја у ЦСР побољшава положај корисника и да ли се остварује сврха/циљ његовог увођења. Како то није учињено, препоруке које смо дали базирају се искључиво на искуству које се заснива на континуираном раду са супервизорима и директорима ЦСР, од времена пилотирања Правилника, па до данас.

Када разматрамо питање „Како до боље супервизије", намећу се два аспекта посматрања. Први, да ли је модел – супервизија као радно место, који примењујемо одговарајући и, други, како се постојећи модел може унапређивати, да би се постигао жељени ефекат. Такође, када сагледавамо супервизију у периоду примене Правилника, неопходно је имати у виду контекст примене Правилника у свим сегментима, јер је супервизија саставни део целокупног модела вођења случаја и само у том смислу треба сагледати шта је могуће учинити да се супервизијски процес унапреди.

Пре него што дамо своје препоруке за унапређење супервизије, изузетно је важно да поделимо своја искуства у раду са супервизорима са вама који читате овај текст. Већина супервизора у ЦСР са територије АП Војводине, са којима сарађујемо и континуирано се састајемо, је изузетно мотивисана за унапређење свог рада у области супервизије и поседује неопходна полазна знања и вештине за обављање супервизијског процеса. У раду са њима, упознали смо њихову креативност у осмишљавању начина вођења евиденције о раду са водитељима случаја и документације о свом раду која, иначе, није прописана Правилником. У свом раду, супервизори су изузетно оптерећени јер већина ради и као водитељи случаја или руководиоци, што свакако омета и отежава обављање супервизијског процеса и онемогућава издвајање времена које би искористили за унапређење својих професионалних капацитета за обављање и унапређење

супервизијског процеса. Њихов рад отежава и недовољно прихваћен модел супервизије од водитеља случаја што се одражава и на њихову међусобну сарадњу. Очекивања водитеља случаја од супервизора су понекад веома велика и нереална. Најчешће немају потребну подршку од својих претпостављених у ЦСР и имају дилему да ли то што раде, раде добро или не, тј. немају повратну информацију у вези примене Правилника и дела који се односи на њихов рад.

Полазећи од наведеног, препоруке које се намећу за унапређење постојећег модела супервизије су следеће:

1. Кадровски оснажити ЦСР – повећати број стручних радника, како би се супервизори бавили само супервизијом, а не и вођењем случаја и руковођењем;
2. Да би супервизори били успешни, треба да се оспособе за тај нови посао, који је до недавно био непознат систему социјалне заштите, што је **процес који тражи време –** континуирано стручно усавршавање супервизора, поред обавезне обуке коју би дефинисао Правилник;
3. Правилником јасније дефинисати критеријуме за радно место супервизора, пошто су сада врло уопштени – опште и посебне компетенције које супервизор треба да поседује као што су: добро познавање методологије вођења случаја, саветодавни рад, вештине комуникације, активно слушање, постављање питања, вођење интервјуа, групни рад и сл.;
4. Административну функцију супервизије доделити рукуводиоцу (тада би надлежности биле много јасније и не би се преплитале у мери у којој се сада преплићу);
5. Директори и водитељи случаја треба да имају обуку из супервизије како би упознали овај модел супервизије и како би се лакше и брже могао остварити сарадднички однос и усагласила очекивања једних од других;
6. Јасније дефинисати улогу супервизора и његова овлашћења;
7. Не укључивати супервизора у све фазе рада и не тражити потписивање планова од његове стране, јер је то непотребно;
8. Одговорност за рад на случају треба јасно дефинисати – уколико смо имали за циљ да са колективне пређемо на личну одговорност, да ли смо то сада постигли и у којој мери потпис супервизора значи и одговорност за рад на предмету;
9. Која су то процедурална питања којима се бави супервизор, а која су у домену рада руководиоца (рокови, оптерећеност предметима, сложеност предмета и сл.);

10. Стандардизовати обрасце за евидентирање и документовање рада супервизора, што би у многоме олакшало његов рад и уједначило евидентирање и документовање рада;
11. Простор у коме се одвија супервизија треба прилагодити намени како би се постигао жељени циљ. Рад у канцеларији која се дели са још неколико колега не може да допринесе стварању сарадничког односа између супервизора и водитеља случаја и односа у коме треба да доминира поверење и отвореност.Адекватно опремљен простор подразумева средства за рад која су неопходна за унапређење професионалног развоја супервизора и супервизијског процеса.

Саветнице за професионалну обуку и социјалну заштиту из ПЗСЗ сачиниле су план рада из области супервизије за 2011. годину који обухвата активности које треба да континуирано допринесу унапређењу рада супервизора и супервизијског процеса, самим тим и рада водитеља случаја, јер је њихов професионални развој међусобно условљен, а све у циљу најбољег интереса корисника.

3. План стручне подршке ПЗСЗ супервизорима за 2011. годину

План стручне подршке супервизорима за 2011. годину садржи следеће активности:

- достављање годишњих извештаја о раду супервизора ПЗСЗ – увид у резултате рада супервизора ради планирања индивидуалне подршке супервизорима,
- организовање два округла стола са директорима ЦСР – унапређење сарадње руководства и супервизора у ЦСР – унапређење сарадње између руководства и супервизора,
- организовање два стручна скупа са супервизорима ЦСР на тему „Тешкоће и примери добре праксе у раду супервизора“ – ради утврђивања тешкоћа, проблема у раду и изналажења добрих решења као примера добре праксе,
- одржавање редовних стручних састанака са формираним групама супервизора на теме по договору групе, а у организацији супервизора у циљу израда јединствених модела и начина рада супервизора,
- одржавати индивидуалне консултације и давати сугестије, према потребама супервизора, а путем њиховог личног обраћања – телефоном, поштом, мејлом и сл.
- организовати повремене стручне посете ЦСР, према плану ПЗСЗ и потребама супервизора и директора ЦСР.

АНАЛИЗЕ И ИСТРАЖИВАЊА

Јелена Марковић, психолог
Кабинет потпредседника Владе за европске интеграције –
Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Београд

КРЕИРАЊЕ И АНАЛИЗА УТИЦАЈА ЈАВНИХ ПРАКТИЧНИХ ПОЛИТИКА

Резиме

Процес креирања и анализе утицаја политика последњих година заузима значајно место у системима планирања јавних ресурса многих земаља. Креирање јавних политика засновано на подацима треба да допринесе пре свега стварању одговорне Владе која своје расположиве ресурсе користи на ефикаснији и ефективнији начин и тиме доприноси повећању социјалног укључивања и смањења сиромаштва у земљи. Повећањем капацитета за креирање јавних политика у складу са подацима и применом анализа утицаја политика, Влада Републике Србије обезбеђује приближавање међународним и стандардима ЕУ у функционисању јавне управе.

Кључне речи: одлуке засноване на подацима, анализа утицаја политика, социјано укључивање и смањење сиромаштва.

*
* *

1. Увод

У англосаксонској традицији анализа утицаја политика подразумевала је пре свега анализу трошкова реализовања одређених мера. Помак у систему планирања јавних практичних политика направљен је 70-тих година прошлог века увођењем новог начина планирања који

је заснован на принципима логичке матрице (*Log frame*) и пројектног циклуса планирања и управљања *(Project Cycle Managment)*. Овај нови приступ у планирању довео је и до новог приступа у праћењу и процени ефеката реализације јавних практичних политика.

У последњих 10 година анализа утицаја политика је процес који је све више заступљен у земљама Европске уније и представља један од предуслова за добијање фондова ЕУ. Концепт је представљен 2002. године, а 2003. дате су препоруке за спровођење процеса анализа утицаја политика. Како би се унапредио процес реализације анализе утицаја политика, 2006. године формиран је Савет за анализу утицаја и реализован је процес јавних консултација. На основу овог процеса дате су препоруке за креирање новог ЕУ приручника за анализу утицаја политика који је и даље у употреби.[1]

Иако не постоји формални захтев од стране Европске уније да се анализа утицаја политика реализује, од 2003. године, када су дате прве препоруке од стране ЕУ, овај процес се континуирано унапређује што помаже Европској комисији да побољша квалитет и транспарентност предлога и мера које предлаже и спроводи. Сваке године прави се мапа пута са плановима анализа које ће се радити. Реализује се велики број анализа: Анализа заједничке аграрне политике, климатских промена, активно тржиште рада и сл.

Последњих година, процес анализе утицаја политика, поред регулаторне реформе, заузима значајно место у системима планирања јавних ресурса многих земаља. Тако, на пример, у Великој Британији, на овај концепт ставља се све већи акценат. Од 1997. године, за време владавине лабуриста, политичари су све чешће почели да употребљавају израз „креирање политике засноване на подацима“ (*Evidance Based Policy Making*). Истицање овог термина имало је за циљ да прикаже долазак једне модерне владе која је решена да замени идеолошки усмерене политике рационалним одлучивањем.[2]

У Републици Србији, процес креирања и анализе утицаја политика које су засноване на подацима све више се препознаје као значајна функција система. Тим за имплементацију Стратегије за смањење сиромаштва, у току 2008. године, иницирао је и реализовао: **Програм анализе утицаја јавних политика.** Ово је била прва системска иницијатива овог типа, а основни циљ био је да се преиспита колико су ефикасне биле неке од мера које су се на нивоу државе спроводиле у периоду од

[1] EU Impact Assessment Guidelines – http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_

[2] Приручник за креаторе јавних политика, ODI/Rapid (2006)

2003. до 2007. године. Дубински је анализиран непосредан *утицај активних мера запошљавања*, али и њихов посредан утицај на смањење сиромаштва. Анализирана је *веза између образовања одраслих, спроведених мера доквалификација и преквалификација и запошљавања.* Како је необразованост идентифкована као један од главних узрочника сиромаштва у Србији, посебна пажња, у анализи, посвећена је образовним мерама спроведеним у периоду од 2003. до 2007. године и њиховом утицају на смањење сиромаштва. Анализиран је утицај увођења *обавезног предшколског образовања,* потом веза између сиромаштва и постигнућа ђака и утицај и ефикасност мера афирмативне акције. Такође, анализиран је и *утицај здравствених мера које су намењене најсиромашнијем становништву* са фокусом на побољшање здравственог статуса ромске популације. Како би комплетирали слику о томе колико су биле ефикасне мере које је држава спроводила за најсиромашније, урађена је и детаљна анализа утицаја новчаних надокнада које становништво Србије добија (МОП и дечији додаци). Предмет анализе био је и *ефекат материјалних субвенција за мала и средња предузећа,* као и ефекат мера које је Влада реализовала за подстицај руралног развоја и пољопривреде.[3]

У току 2010. године, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва иницирао је реализацију процесне евалуације **јавних радова;** анализу и дефинисање приоритета у области запошљавања као допринос изради новог акционог плана запошљавања; као и анализу обављања проширене делатности школа у Србији.

Резултати који су добијени у процесу анализе утицаја политика и мера, представљени су релевантним Владиним институцијама, цивилном друштву и заједнички су одређени даљи правци деловања**. На овај начин, отворен је простор да резултати анализа, кроз релевантне законе и програме Владе директно утичу на дефинисање мера за побољшање живота најсиромашнијих грађана Србије у наредном периоду.** Такође, отворен је и простор за даљу изградњу капацитета, пре свега владиних институција за редовно спровођење анализе утицаја политика, и за даљу посвећеност стварању демократске и одговорне владе.

Циљ овог рада је да представи основне појмове као и основне елементе одговорног креирања јавних политика, и да укаже на значај процеса анализе утицаја политика за побољшање квалитета живота грађана Републике Србије, а посебно социјално најугроженијих група становништва. Представићемо и будуће правце деловања у овој области Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва.

[3] www.inkluzija.gov.rs

2. Практична јавна политика

Још је Аристотел политику одредио као практичну делатност која се бави организовањем људи да на најбољи начин уреде међусобне односе и граде достојан живот. Политички живот је за старе Грке био делатни, практични живот. Политика је трагала за оним што је добро, праведно и корисно за све чланове заједнице. Управо то је био разлог због којег је Аристотел политику сматрао највишом и најузвишенијом науком, јер је вођена светим идејама добра и правде.

Можемо разликовати четири основна значења појма политика: политика као уметност владања; политика као средство решавања сукоба; политика као остваривање власти или располагање друштвеним ресурсима; политика као вођење јавних послова.

Када говоримо о креирању јавних практичних политика, говоримо о процесу којим Влада неке земље трансформише своју политичку визију у програме и акције, како би се произвели одређени резултати. По неким теоретичарима, јавна практична политика најшире се дефинише као све што Влада одлучи да уради или да не уради (*Thomas Dye*). Јавна практична политика дефинише се и као сврсисходна акција коју реализује један или више актера, а којом се решава одређени проблем или нека питања од јавног значаја *(Charles L. Cochran and Eloise F. Malone)*.

Не постоји консензус око дефиниције појма јавна политика, али је евидентно да су заједнички елементи различитих дефиниција следећи *(Thomas A. Birkland):* јавна политика се креира у име јавности и од значаја је за јавно добро; креирање јавне политике иницира и/или реализује Влада, као и различити актери из државног, приватног, НВО сектора; јавну политику усваја и реализује Влада уз подршку различитих актера из државног, приватног, НВО сектора; јавна политика је оно што Влада намерава да ради и/или оно што изабере да неће радити.

Јавна практична политика је активност коју спроводи неко Владино тело које има законска, политичка и финансијска овлашћења да то чини. Она настоји да одговори на практичне потребе и проблеме друштва или одређених група грађана, као и институција и владиних тела и у том смислу представља одговор на стварне потребе или проблеме у друштву. Јавна практична политика настоји да оствари одређени низ јасно дефинисаних циљева, којима се покушава одговорити на проблеме у заједници. Састоји се од осмишљеног низа повезаних активности, због чега је боље да се о јавној практичној политици размишља у терминима приступ или стратегија, а не као о појединачним одлукама, акцијама или реакцијама. Утврђена практична политика може се састојати од одлуке да се предузму неке активности у циљу решавања неког проблема или

може бити заснована на уверењу да ће проблем бити решен у оквиру већ утврђене практичне политике и да због тога не треба предузимати додатне активности. Практичну јавну политику може реализовати један представник Владе или Владиног тела или више актера, а састоји се од одлука које су већ донете, а не од намера и обећања.

У нашем језику, коришћење термина *политика* носи са собом много различитих значења и зато изразом *практична политика* покушавамо да нагласимо практични аспект који доминира у енглеском термину *policy*.

3. Анализа утицаја политика

Кључни процес за стварање одговорне Владе је креирање практичних јавних политика које су засноване на анализи утицаја које ће те политике имати на квалитет живота грађана.

Основно питање које постављамо јесте: Да ли ће мера/јавна политика имати утицај, на кога и какав. При формулисању/дефинисању јавне политике, водимо рачуна о: квалитету, кредибилитету, релевантности, трошковима политике.

При креирању јавних практичних политика важно је да политичке одлуке буду поткрепљене расположивим чињеницама и анализама које су засноване на подацима. Акценат у процесу развоја и спровођења политика ставља се на избор и употребу најквалитетнијих података добијених истраживањима који омогућавају да се направи најбоља могућа процена о томе које мере је најбоље применити у односу на расположиве ресурсе.

Процес анализе утицаја јавних политика све више се сагледава као драгоцена функција система, јер омогућава да се направи аналитичка процена потенцијалних решења и омогућава да се постојећи ограничени ресурси распоређују на најбољи могући начин. Процес доношења одлука, који не зависи само од политичких утицаја, доприноси обезбеђивању континуитета у спровођењу јавних политика и мера. Мере које се заснивају на објективним подацима и аргументованим анализама у мањој мери су подложне променама услед политичких утицаја. Један од битних аспеката анализе утицаја политика јесте процес консултација са свим потенцијално заинтересованим странама које учествују у самом процесу израде и реализације јавних практичних политика. Овај процес подразумева и укључивање свих циљних група на које ће одређена политика имати утицај, па анализа утицаја политика доводи до веће усклађености са потребама одређених група грађана, као и до повећања транспарентности самог процеса доношења одлука.

Систематско увођење анализе утицаја политика треба да доведе до побољшања опште успешности јавног сектора. Анализа утицаја полити-

ка је процес систематског постављања питања, учења и комуницирања налаза, што треба да буде основна суштина јавне управе. То је процес којим се стално унапређују капацитети за решавање проблема. Циљ је да се суштински унапреди пракса јавне управе тако да истраживање алтернатива и процене њихових утицаја у односу на жељена решења у свакој фази развоја неке мере или јавне политике постане уобичајена пракса.

Анализа утицаја политика омогућава нам да вршимо систематску и доследну процену аспеката друштвених и економских утицаја одређених мера, као и утицаја на животну средину. Она има за циљеве: да пружи суштинске информације које су важне за одлучивање о јавној политици пре усвајања мера и прописа, законских инструмента или инструмената јавне политике; да процени спољни утицај регулаторне и административне праксе и да процени тачност претходних процена.

Овај процес омогућава нам да проценимо да ли ће одређене мере имати краткотрајан или дуготрајан утицај, позитиван или негативан утицај, као и какав интензитет промена можемо да очекујемо.

Процена утицаја јавних политика је од изузетног значаја за посебно осетљиве циљне групе. У току процеса анализе утицаја политика анализирамо: да ли опција за коју се опредељујемо утиче на повећање или смањење неједнакости у друштву; да ли се омогућавају исте шансе за приступ сервисима свим грађанима; да ли ће јавност бити боље информисана о својим правима и могућностима, како би се омогућило адекватно коришћење одређених права.

Основне фукције анализе утицаја политика су: аналитичка функција – доприноси обезбеђивању информација, података и анализа које су подршка за процену жељених и нежељених утицаја планиране јавне политике; функција транспарентности – резултати процена морају бити јавни и доступни свима пре доношења одлуке, па се доказивањем оправданости одређеног избора обезбеђује транспарентност у доношењу одлука; партиципативна функција – кроз консултације током процеса процене утицаја обезбеђује се активно учешће низа заинтересованих страна и различитих социјалних група; интегративна функција – структурисани процес спровођења анализе утицаја може да пружи подршку у разматрању и интеграцији генеричких циљева као што су побољшање конкурентности, равноправност полова, смањење сиромаштва или одрживост у оквиру процеса доношења одлука.

У зависности од тога када реализујемо процес анализе утицаја, можемо разликовати ex ante и ex post анализу утицаја.

Ex ante анализа утицаја политика спроводи се пре него што се одређене јавне политике усвоје и реализују. Овај процес омогућава

благовремено информисање доносиоца одлука пре него што се одређене мере и јавне политике усвоје. Такође, помаже нам да сагледамо шта је оно што би требало усвојити и реализовати, пре него што процеси заиста и започну. Анализа утицаја коју реализујемо пре него што усвојимо одређене мере, омогућава систематичан и конзистентан увид у будуће ефекте и трошкове планираних мера.

Ex post анализа утицаја се *с*проводи у току или након реализације одређених мера и политика и омогућава нам да проверимо да ли смо постигли одређене резултате који су били планирани. Овај процес нам омогућава и да утврдимо да су улагања била адекватна постигнутим ефектима и да идентификујемо могуће научене лекције које ће нам омогућити да дефинишемо адекватне наредне кораке. Резултати оваквих анализа су значајан ресурс за нови циклус планирања и између осталог за спровођење нових ex ante анализа.

4. Компоненте процеса креирања политика

Према Водичу за процену утицаја Европске комисије, постоје кључни аналитички кораци у спровођењу процене утицаја. Ови кораци су у логичком следу, али важно је имати на уму да је то у великој мери процес понављања где је велика вероватноћа да ће се претходни кораци ревидирати у светлу предузетих анализа у каснијем делу процеса.

Процес креирања јавне политике обухвата следеће фазе:

- Анализа постојећег стања, дефинисање проблема;
- Утврђивање приоритета;
- Дефинисање циљева;
- Формулација мера/јавне политике. Две кључне фазе у процесу формулације политике:
  - утврђивање различитих опција/постављање хипотеза
  - избор одговарајуће опције/заснован на подацима
- Дефинисање система за праћење;
- Имплементација;
- Евалуација.

Кључна фаза за процес анализе и креирање јавне практичне политике је јасно дефинисан проблем и представљање постојећег стања. Прецизно и аргументовано дефинисан проблем омогућава да одредимо циљеве које желимо да постигнемо у будућности и да установимо које би мере и јавне политике биле најпримереније како би се постављени циљеви остварили.

Циљеви треба да су директно повезани са установљеним проблемом и узроцима проблема. На општем нивоу постављамо укупне

циљеве формулисања јавне политике. На одређеном конкретном нивоу постоје непосредни циљеви које треба достићи како би се остварили општи циљеви. Циљеви треба да су прецизно одређени – како у будућности не би били различито интерпретирани и како би били прихваћени и тумачени на сличан начин од стране свих од којих се очекује да преузму одговорност за њихово остваривање. Такође, важно је да дефинишемо будуће жељено стање на мерљив начин тако да је могуће проверити да ли су циљеви остварени или не. Циљеве треба поставити амбициозно али истовремено и реалистично тако да их они који су одговорни виде као значајне и оствариве. Приликом дефинисања онога што желимо да остваримо важно је истаћи и временске одреднице како би се одредило до када планирамо да остваримо дефинисане циљеве.

Најбоље праксе показују да приликом спровођења процене утицаја треба анализирати различита алтернативна решења која могу да доведу до остваривања постављених циљева. Анализа утицаја сваке опције јавне политике кључни је елеменат процеса процене утицаја и треба да буде спроведена за најважније опције, укључујући опцију изостанка промене јавне политике. Овај корак помаже да се прибаве информације о највероватнијем утицају када је реч о три најважније димензије јавне политике (економска, друштвена и заштита околине). На овај начин се обезбеђују утемељене информације за доносиоце одлука на основу којих се релевантне опције могу поредити и рангирати. Поређење опција након што су анализирани њихови могући утицаји омогућава да се разматрају снаге и слабости сваке опције јавне политике. То онда може водити закључку да је једна опција изнад осталих. Међутим, важно је поновити да је коначна одлука о томе да ли ће се и како даље поступити, политичка.

Анализу различитих опција треба спроводити већ у првој фази развоја практичне јавне политике. Важно је да се изврши процена очекиваних директних и индиректних утицаја предложене промене политике и да се краткорочни ризици и предности избалансирају у односу на користи које се очекују на дужи рок. Анализирање кључних трошкова и користи неког предлога представља централну аналитичку компоненту процене утицаја. Управо планирани низ предности који произлази из прописа или других мера политике може да оправда трошкове који се намећу пословном сектору или другим секторима привреде и друштва. Сврха анализе односа трошкова и користи је да утврди да ли су трошкови сразмерни очекиваним користима. Неке користи стичу одређени делови становништва (на пример, одређене групе радника стичу користи по основу нових прописа о сигурности на раду), док друге стиче широка јавност (на пример, општа корист од мера којима се унапређује исправност хране или смањује загађење).

4.1 Врсте економских анализа

Како би се проценио однос трошкова код опција које се предлажу и користи од мера, може се реализовати неколико врста економских анализа:

Анализа трошкова (*cost analysis*) пореди трошкове различитих иницијатива без узимања у обзир резултата који ће се постићи (или који су постигнути). Недостатак информација о исходима представља главно ограничење процене и евалуације трошкова. Она нам не може много тога рећи или нам чак не може ништа рећи о *релативној ефективности или корисности* различитих интервенција.

Анализа односа трошкова и ефеката (*cost-effectiveness analysis)* пореди диференцијалне трошкове који су укључени у постизање датог циља или резултата. Из ње добијамо величину *релативне* ефективности различитих интервенција.

Анализа односа трошкова и добити (*cost-benefit analysis*) узима у обзир диференцијалне користи које се могу добити датом потрошњом ресурса. Анализа односа добити и трошкова укључује разматрање алтернативне употребе датог ресурса или које решење или комбинација решења највише доприноси да се постигну одређени циљеви са фиксним улагањима.

Анализа односа трошкова и користи (*cost-utility analysis)* процењује колико су различити резултати корисни за различите кориснике или конзументе политике или услуге. Анализа односа трошкова и корисности обично укључује субјективне оцене резултата од стране оних на које утиче политика, програм или пројекат, коришћењем квалитативних и квантитативних података.

4.2 Процес консултација

Процес консултација је елемент који је од пресудног значаја за правилну процену утицаја и углавном је усмерен на сакупљање информација и података, као и омогућавање актерима да артикулишу своје ставове у поступку утврђивања јавне политике. Консултације треба отпочети пре вршења процене („што је пре могуће“), односно док још увек постоји могућност избора. Оне треба да буду јавно публиковане, транспарентне и свеобухватне, а не само пука ритуална вежба. Такође, оне треба да допру до стварних група којих се одлуке тичу и да представљају релевантне актере у том процесу. Консултације треба да буду такве да одговарају предметном питању и различитим учесницима, да користе изводљиве, плодне и поуздане технике, а њихови резултати треба стварно да утичу на конципирање јавне политике. Благовременим навођењем свих страна

на које прописи утичу даје се прилика да се ради са спољним телима, интересним групама, представницима из пословног сектора, као и представницима цивилног друштва, да би се размотрило како да се најбоље конципира политика и тако повећа степен поштовања нових мера.

5. Јавне практичне политике засноване на подацима

Подаци утичу на процес креирања политике у свакој од наведених фаза и често су потребне различите врсте података за различите делове процеса креирања политике. У процесу доношења одлука, можемо се ослонити на: податке који већ постоје у базама података – сређени подаци; податке који постоје у евиденцијама/извештајима и другим објављеним документима, али нису део база података; податке које ћемо добити кроз иницирање нових истраживања.

Истраживања се дефинишу као сваки систематски напор да се увећа корпус знања. У складу са тим, све врсте података могу бити валидне уколико су подаци сакупљени кроз један систематски процес. Примена различитих врста истраживања: квалитативна, квантитативна и партиципативна, омогућавају нам да технике за прикупљање података прилагодимо циљевима истраживања као и потребама и постојећим капацитетима.

Основна сврха истраживања је да се упознамо са одређеним појавама и да их боље разумемо, да локализујемо одређене проблеме и узроке, као и да пронађемо најбоља решења за предузимање акција. Истраживања нам омогућавају да узроке неких појава, проблеме, као и потенцијална решења, сагледамо из различитих углова и доприносе томе да увиди до којих долазимо и одлуке које доносимо буду засноване на чињеницама.

Да би подаци до којих долазимо у процесу истраживања били валидни и корисни, они морају да задовоље одређене критеријуме: тачност; објективност; веродостојност; релевантност; доступност; утемељеност; практичност.

6. Креатори јавне практичне политике:

Предлог за јавну практичну политику није академски већ практичан документ. Заједница креатора јавне практичне политике треба да окупи различите заинтересоване актере.

Заинтересовани актери могу бити појединци или групе које имају директан или индиректан интерес за последице практичне политике: органи владе, НВО, експерти, групе, појединци. Централну улогу има

надлежни орган владе или установе и организације које су задужене да се баве одређеним проблемом или питањем. Комплексни проблеми по правилу захтевају холистички приступ, где строге границе научних дисциплина морају устукнути пред захтевним циљевима постављеним пред научну заједницу и пред државу.

Формирање интегрисаних тимова за креирање јавних политика заснованих на подацима све чешћа је пракса на нивоу ЕУ. Ови тимови састоје се од: доносилаца одлука, представника академске заједнице, истраживача, практичара, представника циљних група на које се политика односи. На нивоу ЕУ, све више је примера мултидисциплинарних и колаборативних истраживања, која доприносе томе да се проблеми анализирају на комплекснији начин, али и да креирање јавних политика буде у што већој мери усклађено са потребама грађана и расположивим ресурсима. За земље у транзицији, на путу ка чланству у ЕУ, овакав приступ је нарочито важан како би се удружили сви расположиви ресурси у земљи.

7. Предуслови и ограничења

За процену утицаја потребно је узети у обзир институционални, друштвени, културни и правни контекст земље. Неопходно је увођење одређених процедура као што су стратешко планирање, хоризонтална и вертикална координација, сакупљање података, консултативни механизми, механизми контроле квалитета, као и разматрање нерегулаторних инструмената када је потребно узети у обзир и алтернативне опције.

Анализа утицаја не може да замени потребу за доношењем политичке одлуке, али пружа информације, засноване на чињеницама, које су битне за квалитетан процес развоја политике и добро поткрепљених одлука. Процес процене утицаја треба да буде саставни део свеобухватне стратегије за унапређење окружења и јавне управе. Један од основних предуслова за то је висок ниво политичке подршке за концепт процене утицаја и за његову практичну примену. Креатори политика морају да разумеју вредност овог процеса и морају да разумеју вредност података и истраживања која омогућавају да политике буду засноване на провереним, емпиријским чињеницама

Интеракција и сарадња између академске и истраживачке заједнице, креатора политика и практичара један је од предуслова за унапређење процеса одговорног креирања јавних политика и ефикасног коришћења чињеница и података. Неопходно је да, са једне стране, креатори политика разумеју вредност података и да буду информисани о доступним истраживањима, али, са друге стране, важно је да научна и истраживачка

заједница на адекватан начин утичу на креирање друштвених промена. Аналитичност која се захтева за процес процене утицаја мора бити сразмерна вероватним ефектима предлога који се процењује и подразумева повећање капацитета и повећање сарадње као и бољу интеракцију између академске и истраживачке заједнице, креатора политика и практичара.

Евидентно је да између доносиоца одлука и експертске и научне заједнице постоји недовољно добра комуникација. Од стране доносиоца одлука не постоје захтеви и очекивања да научна и истраживачка заједница буде више укључена у процесе креирања јавних политика. Често „различити језик" који користе доносиоци одлука и научна заједница резултира тешкоћама у разумевању међусобних перспектива. То доводи и до различитих изазова у „превођењу" препорука у практичну политику и праксу. Често се може чути и аргумент да наука мора да буде независна од политике. Важно је нагласити да када говоримо о примени науке у креирању практичних јавних политика заснованих на подацима, заправо говоримо о утицају науке на политику, а никако о утицају политике на науку.

Једно од ограничења које утиче на креирање јавних практичних политика јесте и недостатак „академских" (не финансијских) подстицаја за истраживаче да учествују у процесима креирања јавних политика, као и недостатак обучених људи да користе препоруке и научне доказе у креирању јавних политика.

Лоши економски услови и ограничени ресурси за политике засноване на научним доказима су такође чињеница која се мора имати на уму пре свега када се одређују приоритети у спровођењу овакве врсте анализа.

Налазе који откривају недостатке неке јавне практичне политике која се спроводи треба сматрати позитивним, а не негативним. У складу са резултатима, потребно је успоставити одговарајуће механизме за усвајање или напуштање политике или њених механизама спровођења.

Постоји неколико фактора који условљавају избор приступа или технике који ће се користи у анализи утицаја. Процес анализе утицаја политика је сложен и, поред политичких баријера, постоји и низ других ограничења за његово квалитетно спровођење. Поред недовољно расположивих података и слабих капацитета, недостатак времена може представљати ограничење у избору врсте приступа. Док се особа која врши анализу може суочити са компликованим подацима и аналитичким изазовима, дотле је креатор политике често под притиском да брзо доноси одлуке о јавној политици и неће желети да сачека израду сложене анализе утицаја. Такође, један од великих изазова је недостатак квалитетних и систематских података у готово свим системима, а постојање и доступност квалитетних података је предуслов квалитетних анализа.

Недовољни или слаби људски и материјални капацитети представљају такође битно ограничење. Од пресудног је значаја да различити актери, како у влади, тако и у организацијама изван владе, буду укључени у избор инструмената за анализу и у њихову примену. Оваква сарадња представља основ за коришћење свих расположивих ресурса, али и основ за изградњу нових реусрса.

Анализа утицаја политика мора бити интегративни део процеса планирања, како би се ове баријере успешно превазишле. Унапређење система за прикупљање података, система планирања, као и повећање сарадње и координације између свих релевантних актера предуслови су за успостављање система за креирање и анализу утицаја јавних практичних политика.

8. Закључак и будући правци деловања

Један од приоритета Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва јесте унапређење услова да се политике и мере које се креирају на националном и локалном нивоу развијају и имплементирају у складу са заснованим чињеницама и емпиријским подацима, посебно водећи рачуна о утицају на најсиромашније слојеве становништва у Србији.

Креирање јавних политика засновано на подацима треба да допринесе, пре свега, стварању одговорне Владе која своје расположиве ресурсе користи на ефикаснији и ефективнији начин и тиме доприноси повећању социјалног укључивања и смањења сиромаштва у земљи. Такође, повећањем капацитета за креирање јавних политика у складу са заснованим чињеницама и применом анализе утицаја политика, Влада Републике Србије обезбеђује приближавање међународним и стандардима ЕУ у функционисању јавне управе.

Једно од кључних питања је и да ли реализоване анализе утицаја политика утичу на на доносиоце одлука и на који начин. Праћење и процена ове врсте утицаја, показала је да су евидентни ефекати примене препорука које су дате кроз процесе реализованих анализа и студија на креирање нових законских решења: Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о предшколском васпитању и образовању, Закон о социјалној заштити. Такође је евидентно да су налази ових студија коришћени у процесу извештавања на националном и међународном нивоу: Национални план акције за децу, Миленијумски циљеви развоја, Упитник европске комисије. Налази ових анализа имали су утицај на програмирање ЕУ фондова: Утицај на ИПА пројекте и програмирање оперативних планова, као и на припрему развојних пројеката за добијање кредита код Светске банке и Централне европске банке.

У периоду 2010–2012. година, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва при Кабинету потпредседника Владе за европске интеграције у сарадњи са релевантним актерима, иницираће бројне активности које имају за циљ да се креирају предуслови за успостављање системског приступа процесу анализе утицаја политика у Србији. Активности ће се одвијати у неколико комплементарних праваца: Спровођење анализа утицаја јавних политика, релевантних за социјално укључивање и смањење сиромаштва (ex-анте и ex-пост анализе); Унапређење истраживачко-аналитичке праксе у Србији и сарадње између доносилаца одлука и академске заједнице; Јачање функције за анализу и координацију политика у Влади и унапређење капацитета доносилаца одлука за креирање јавних политика заснованих на подацима.

Један од важних приоритета за наредни период је унапређење истраживачко аналитичке праксе и сарадње између доносилаца одлука и истраживачке заједнице у земљи у функцији доношења одлука заснованих на подацима. Иако се често истиче значај друштвених и хуманистичких наука у развоју привреде, друштва и државе, тај утицај на реформске промене у друштву у Србији није у довољној мери видљив и развијен. Холистички приступ и мултидисциплинарни научно-истраживачки тимови у Србији још увек су реткост.

Истраживачка пракса у области друштвених наука у Србији није на задовољавајућем нивоу. У Стратегији научно-технолошког развоја у Србији истиче се да друштвено хуманистичке науке треба да играју кључну улогу у дефинисању стратегија и јавних политика, оптимизацији функционисања институција, унапређењу људских ресурса и система управљања, у складу са међународним искуствима и достигнућима. У овом тренутку, у Србији, истраживачи имају слабе везе са носиоцима државне политике, па и са државним чиновницима, ретко пишу о најактуелнијим темама за државу и ретко су консултовани при доношењу одлука.

Јачање функције за анализу и координацију политика у Влади и унапређење капацитета доносилаца одлука и академске и истраживачке заједнице за креирање јавних политика заснованих на подацима је неопходан ресурс за унапређење процеса креирања политика заснованих на подацима.

Коришћена литература:

1. Мапирање *ex-ante* процене утицаја јавне политике – искуства и инструменти у Европи, УНДП (2007);
2. ИПА речник појмова, Канцеларија за европске интеграције (2010), Београд;

3. Хоризонтална координација јавних политика, Министартсво за државну управу и локалну самоуправу (2009), Београд;
4. Summary of the impact assesment, Renewed social agenda – Opportunities, access and solidarity in 21st century Europe, EC (2008);
5. EU Impact Assesment Guidelines, EC (2009); http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_
6. Приручник за креаторе јавних политика, ODI/Rapid (2006);
7. UK Impact Assessment Guidance.pdf – UK government guidance on IA http://www.berr.gov.uk/files/file44544.pdf
8. Lithuania Impact Assessment Manual 2003.doc – 2003 manual by Lithuania government
9. Czech RIA Guidelines.pdf – guidelines for RIA produced by the Dept of Interior, including 'small' (routine) and 'big' (detailed) RIA.
10. UK government toolkit website with guidance on better regulation, including IA toolkit- http://www.berr.gov.uk/whatwedo/bre/policy/scrutinising-new-regulations/preparing-impact-assessments/page44077.html
11. WB TIPs Sourcebook.pdf – World Bank's manual for analysis in Poverty and Social Impact Analysis
12. OECD Review of RIA.pdf – 2004 review of RIA approaches across all OECD member states – http://www.oecd.org/dataoecd/22/9/35258430.pdf
13. Website of the European Policy Evaluation Consortium, responsible for the EC framework contract on policy evaluation, run by DG BUDGET as a service for all DGs – http://www.epec.info/index.htm

Снежана Ђорић, дипломирани социјални радник
Анђелија Ђоловић, дипломирани психолог-педагог
Сања Грмуша, дипломирани правник
Наташа Милић Теофиловић, дипломирани педагог
Татјана Лазор Обрадовић, дипломирани дефектолог
Ивана Копривица, мастер пословне психологије
Покрајински завод за социјалну заштиту
Нови Сад

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТРУЧНОГ РАДА У ИНСТИТУЦИОНАЛНОЈ ЗАШТИТИ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ

Резиме

У овом раду анализирани су извештаји из надзора над стручним радом и годишњи извештаји установа за смештај особа са инвалидитетом (ОСИ) у АП Војводини. Акцент у анализи је на стручном раду и дате су препоруке за унапређење стручног рада и опште смернице за унапређење заштите ове групе корисника. Циљ анализе био је да се широј и стручној јавности, као и релеватним актерима у систему, укаже на проблеме ОСИ и важност унапређења квалитета заштите. Као крајњи исход очекивано је побољшање квалитета живота особа које су на смештају у овим установама, али и уопште положаја ове групе, кроз подстицање развоја других видова подршке у оквиру система социјалне заштите.

За потребе ове анализе и према искуству стеченом у надзору над стручним радом који је реализован у овим установама, издвојено је неколико сегмената рада као значајних за анализу јер имају директне ефекте на квалитет стручног рада као и квалитет услуге: кадровска структура у установама, организација рада, стручни рад – евиденција о корисницима и документација о стручном раду, ин-

дивидуални план третмана корисника, радно-окупациона терапија, улога стручног тима, партиципација, одговорност и самосталност корисника и стручно усавршавање запослених у установама. Методологија којом је рађена ова анализа обухватала је следеће технике: десктоп анализу релевантних докумената и директну комуникацију са представницима установа.

Закључци и препоруке које смо добили су од значаја за унапређење даљег рада ових установа, као и за планирање услуга отворене заштите за особе са инвалидитетом као алтернативе институциоаналном смештају.

Кључне речи: установе за смештај ОСИ у АПВ, кадровска структура у установама, организација рада, стручни рад: евиденција о корисницима и документација о стручном раду, индивидуални план третмана корисника, радно-окупациона терапија, улога стручног тима, партиципација, одговорност и самосталност корисника и стручно усавршавање запослених у установама.

*
* *

1. УВОД

Ове препоруке урађене су на основу анализе коју је извршио Покрајински завод за социјалну заштиту. Анализирани су извештаји из надзора над стручним радом и годишњи извештаји у установама за смештај особа са инвалидитетом (ОСИ) у АП Војводини. Анализа даје увид у стање у овим установама са акцентом на стручни рад, препоруке за унапређење стручног рада и опште смернице за унапређење заштите ове групе корисника.

1.1. Опис контекста и положаја циљне групе

Генерална скупштина УН једногласно је усвојила Међународну конвенцију о правима особа са инвалидитетом 13. децембра 2006. године, а Србија је потписница ове конвенције од 2007. године. Сврха Конвенције је да промовише, штити и осигура пуно и једнако уживање свих људских права и основних слобода од стране особа са инвалидитетом и да промовише поштовање њиховог урођеног достојанства (члан 1). Она не ствара нова права за особе са инвалидитетом, већ предвиђа механизме за остваривање постојећих права.

Основни правци развоја Републике Србије дефинисани су „кровним“ стратешким документима у које спадају: Национални програм за

интеграцију Републике Србије у Европску унију, Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, Национални Миленијумски циљеви развоја, Национална стратегија одрживог развоја. Поред наведених, постоји и велики број „секторских“ стратегија (у области запошљавања, образовања, социјалне заштите, здравља, итд.) које садрже мере за унапређење положаја осетљивих група.

Стратегијом за смањење сиромаштва у Србији (2003-2007) дефинисан је основ за креирање мера које треба да допринесу смањењу апсолутног сиромаштва. Поред мера намењених подстицању динамичног привредног раста и развоја, као и спречавања новог сиромаштва, ССС је покренула примену постојећих и дефинисање нових мера усмерених на најсиромашније и социјално угрожене групе (деца, стари, **особе са инвалидитетом**, избеглице и интерно расељена лица, Роми, рурално сиромашно становништво и необразовани).

Стратегија развоја социјалне заштите (2005-2009) као основни циљ реформе система социјалне заштите дефинише: развијање интегралне социјалне заштите у којој социјални актери на најефикаснији начин користе постојеће и развијају нове ресурсе путем доступних, квалитетних и разноврсних услуга, ради очувања и побољшања квалитета живота социјално искључених појединаца и група, оспособљавања за продуктиван живот у заједници и предупређења зависности од социјалних служби. Такође, у Стратегији је акценат је стављен на деинституционализацију система што подразумева подршку развоју услуга у локалним заједницама и природном окружењу за припаднике свих осетљивих група, а посебно особа са инвалидитетом.

Сходно усвојеним циљевима Стратегије развоја социјалне заштите (даље: СРСЗ), усвојен је нови **Закон о социјалној заштити**. Законски оквир обезбеђује механизме за проширење помоћи сиромашнима, кроз веће износе трансфера и повећање броја корисника, поготово међу вишечланим домаћинствима и домаћинствима у којима су сви чланови неспособни за рад. Закон, такође, укључује стратешке циљеве који се односе на реформу социјалних услуга, те уређује права, врсте услуга, установе и пружаоце услуга, корисничке групе, механизме за контролу квалитета, надлежности у оснивању и финансирању. Промене су посебно велике у институционалној и регулаторној сфери – увођење коморе социјалне заштите, лиценцирање стручних радника и пружалаца услуга, увођење института јавних набавки услуга, реформулисање функција контроле, стручног надзора и инспекције. Предвиђени су и наменски трансфери из Буџета Републике Србије за финансирање услуга у заједници у надлежности јединица локалне самоуправе: (а) услуга које по овом закону финансирају јединице локалне самоуправе у мање развијеним општинама;

(б) услуга у општинама на чијој се територији налазе установе за домски смештај у трансформацији, укључујући и трошкове трансформације установе; (в) иновативних услуга и услуга социјалне заштите посебног значаја за Републику Србију.

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији представља средњорочни план активности свих друштвених актера, оснажујући темељ грађанског друштва коме тежимо, а меру успешности реализације тог стратешког циља биће могуће мерити и степеном испуњења циљева које ова стратегија поставља. Циљеви Стратегије установљени су за период од 2007. до 2015. године, са акционим плановима који се доносе за период од две године.

Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидитета, дефинишу се посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености ових особа. Социјална укљученост особа са инвалидитетом је на изразито ниском нивоу у нашем окружењу. Томе доприносе и финансијско сиромаштво, али и неприступачна животна средина, неприхватање и предрасуде од стране околине и незаинтересованост локалне заједнице за њихове потребе. Недовољан број услуга у заједници, такође утиче на социјалну искљученост особа са инвалидитетом. Распоређеност услуга је неравномерна, јер је број и квалитет услуга одређен степеном економског развоја јединица локалне самоуправе у оквиру ширих територијалних целина. Садржаји појединих услуга су недовољно познати и пружаоцима и корисницима услуга. Пружаоци услуга су институције система и удружења грађана, посебно удружења особа са инвалидитетом, најчешће ангажовани путем пројеката, што утиче на врсту, квалитет и одрживост услуга. Најчешће коришћене услуге у заједници, за ову корисничку групу, су: дневни боравак и едукација, превоз у вези са програмским активностима. Међу најслабије коришћеним услугама су: помоћ у кући, сервис персоналних асистената, становање у заједници уз подршку, терапеутске услуге и специјализовани градски превоз.

Ако говоримо о институционалној заштити и територијалној организацији установа за смештај особа са инвалидитетом, могло би се констатовати да у систему социјалне заштите постоји концентрација смештајних капацитета у свега четири велике установе ове врсте, на територији АП Војводине. Из тог разлога, врло често реална удаљеност ових установа од средине у којој је корисник живео пре смештаја у установу, може да утиче на интензитет, па и квалитет одржавања односа корисника са породицом и другим важним особама из његовог живота, што у крајњем

може да утиче на квалитет његовог живота у установи. Развој установа мањих смештајних капацитета и њихова разуђенија територијална организација био би начин да се овај проблем превазиђе.

Корак даље, кад говоримо о побољшању система заштите и квалитета живота корисника у установи, свакако би био рад на њиховој реинтеграцији и пружању подршке за самосталнији живот, у мањим заједницама, у оквиру установе или у отвореној средини уз подршку установе. Становање уз подршку је релативно нова услуга социјалне заштите. Ова услуга је осмишљена и уведена у праксу социјалне заштите и под алтернативним називом „Кућа на пола пута». Циљ услуге је да помогне и подржи, одговарајућим услугама, *младе који излазе из система социјалне заштите*, најчешће институционалне, и укључују се у живот заједнице. Услуга се односи и на *младе са инвалидитетом* који се осамостаљују.

Приликом развоја решења у области унапређења положаја особа са инвалидитетом посебна пажња мора се посветити чињеници да ризици маргинализације и социјалне искључености имају тенденцију увећавања и умножавања. С тим у вези, фактори ризика већи су за особе са инвалидитетом у руралним и удаљеним крајевима или када припадају другим осетљивим групама. Последица овог кумулативног ефекта ризичних фактора је таква да је стопа сиромаштва већа међу особама са инвалидитетом него међу особама које инвалидитет немају. Девојке и жене са инвалидитетом изложене су вишеструкој дискриминацији.

1.2. Унапређење квалитета услуге смештаја за ОСИ

Током 2008. године, у оквиру пројекта Министарства рада и социјалне политике, сачињени су предлози **нацрта стандарда** услуге: *Институционални смештај за старе и одрасле особе са инвалидитетом* и *Институционални смештај за децу и младе са инвалидитетом.* Примена стандарда као мерљивих категорија омогућиће и праћење ефективности и ефикасности пружене услуге и требало би да у значајној мери доведе до побољшања квалитета услуга.

Покрајински завод је у току претходне три године реализовао **надзор над стручним радом у свим установама за смештај ОСИ**, на територији АП Војводине. Надзором над стручним радом утврђује се да ли се стручни рад на остваривању социјалне заштите заснива на **савременим стручним методама и достигнућима** за ту врсту делатности социјалне заштите и да ли је заштита корисника организована на **најцелисходнији и најефикаснији** начин. Надзор над стручним радом вршио се континуирано и систематски, укључујући непосредан увид, контролу и друге облике провере остваривања задатака, односно начина организовања

и примене одговарајућих стручних поступака и метода на остваривању појединих права и облика социјалне заштите као и пружање непосредне стручне помоћи. Надзор над стручним радом обављао се по утврђеној методологији рада која обухвата све сегменте живота корисника у установи са посебним освртом на стручни рад и његове ефекте, на квалитет живота корисника у установи и задовољство корисника условима и садржајем живота у установи.

1.3. Методологија анализе

За потребе ове анализе, а према искуству стеченом у надзору над стручним радом који је реализован у овим установама, издвојено је неколико сегмената рада као значајних за анализу јер имају директне ефекте на квалитет стручног рада као и квалитет услуге: кадровска структура у установама, организација рада, стручни рад: евиденција о корисницима и документација о стручном раду, индивидуални план третмана корисника, радно-окупациона терапија, улога стручног тима, партиципација, одговорност и самосталност корисника и стручно усавршавање запослених у установама.

Методологија којом је рађена ова анализа обухватала је следеће технике:

- Десктоп анализу релевантних документа,
- Упитник и
- Директну комуникацију са представницима установа.

2. УСТАНОВЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЗА ОСИ У АПВ

2.1. Капацитет установа

Одлуком о мрежи установа социјалне заштите за смештај корисника[4] која је ступила на снагу 20.05.2008. године, уређује се Мрежа установа социјалне заштите за смештај корисника које оснива Влада, односно надлежни орган Аутономне Покрајине.

Капацитет установа је укупно 1.100 корисника и то:

- Дом за децу и омладину ометену у развоју „ВЕТЕРНИК“, Ветерник – 500
- Дом за лица са оштећеним видом „ЗБРИЊАВАЊЕ“ Панчево – 120

[4] „Службени гласник РС“, број 51/2008

- Дом за смештај одраслих лица „ОТХОН“, Стара Моравица – 300
- Дом за смештај одраслих лица „ЈАБУКА“, Панчево – 180

2.2. Број корисника и анализа структуре корисника на смештају у установама

а) Укупан број корисника на смештају у установама на дан 31.12. 2009. године био је 1.209, а укупан број нових корисника у току 2009. године био је 54, што превазилази предвиђени укупни капацитет за чак 101 корисника.

б) Структура корисника према узрасту и полу:

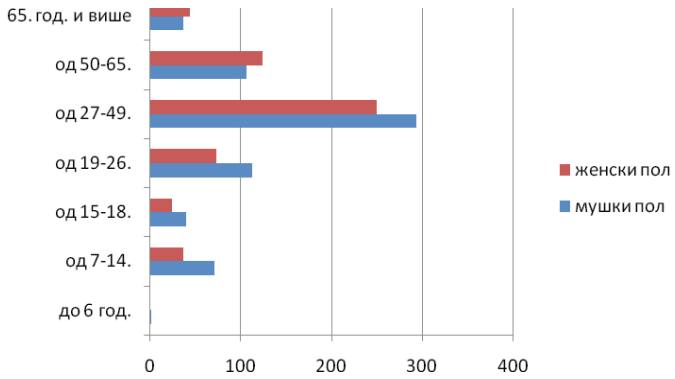

График бр.1

На графичком приказу бр.1 види се узрасна и полна структура укупног броја корисника у све четири установе. Значајно је истаћи да су у „Ветернику“ смештени корисници који су већином у категоријама деце и младих. У остале три установе су корисници углавном у категоријама одраслих и старијих лица. Највећи број мушких корисника на смештају у све четири установе је узраста од 27 до 49 година. Такође, из извештаја се види да су у последње време, посебно у „Отхону“ и „Збрињавању“, новопримљени корисници углавном старе и болесне особе.

в) Структура корисника према дужини боравка у установи:

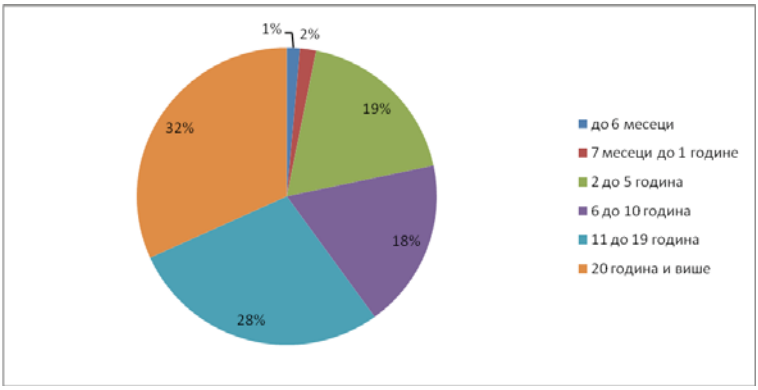

График бр.2

Као што се може видети из графичког приказа бр.2, највећи број корисника у установама (32% од укупног броја) је на смештају који траје 20 и више година. Од укупног броја корисника 28% је на смештају између 11 и 19 година. Ако ове податке упоредимо са узрастом корисника у установама може се рећи да је чак половина ових људи значајан део свог живота уствари провела у установи. Нема веће разлике међу појединим установама када се ради о дужини боравка корисника.

г) Структура корисника према разлогу престанка смештаја у установи у току 2009. године показује да је број корисника који су у току те године изашли из установе заиста мали. Ово поново потврђује чињеницу да је неопходно радити на унапређењу капацитета локалних заједница да развију одређене услуге које би биле алтернатива институционалном смештају, али и на подршци у осамостаљивању корисника у установама и, уопште, на сензибилизацији друштва да прихвате особе са инвалидитетом. Број умрлих корисника је прилично велики у установама „Отхон“ и „Збрињавање“, што се у извештајима ових установа образлаже чињеницом да су корисници углавном старе и болесне особе.

д) Листа чекања на пријем у установу се води у установама: Дом за децу и омладину ометену у развоју „ВЕТЕРНИК“, где је на листи у моменту писања извештаја било је деветоро деце и младих и две одрасле/старије особе; у Дому за смештај одраслих лица „ЈАБУКА“ Панчево – на листи чекања било је 26 одраслих особа; у Дому за смештај одраслих лица „ОТХОН“, Стара Моравица – 35 одраслих и старијих особа, а у Дому за лица са оштећеним видом „ЗБРИЊАВАЊЕ“ ,Панчево није било листе чекања.

3. ОТВОРЕНИ ОБЛИЦИ ЗАШТИТЕ КОЈЕ РЕАЛИЗУЈУ УСТАНОВЕ ЗА СМЕШТАЈ ОСИ У АПВ

Дом за смештај одраслих лица „ЈАБУКА“ Панчево реализује услугу *Становање уз подршку* за осам корисника. Дом за децу и омладину ометену у развоју „ВЕТЕРНИК“, Ветерник, реализује услугу *Дневни боравак* за 27 корисника, а услугу *Заштићено становање* за 10 корисника. Дом за смештај одраслих лица „ОТХОН“, Стара Моравица, реализује отворене облике заштите у склопу трансформације установа, као нове програме. Услуге *Становање уз подршку* за шест корисника и *Мала школа – увод у осамостаљивање корисника* за 32 корисника. Дом за лица са оштећеним видом „ЗБРИЊАВАЊЕ“ Панчево нема у понуди отворене облике заштите за своје кориснике.

4. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ПО ОБЛАСТИМА

4.1. Кадровска структура

У три установе социјалне заштите за смештај ментално недовољно развијених лица (од тог броја, две установе су за смештај одраслих и једна установа за смештај деце ометене у менталном развоју) и једној установи за смештај лица са оштећеним видом запослено је укупно 518 радника.

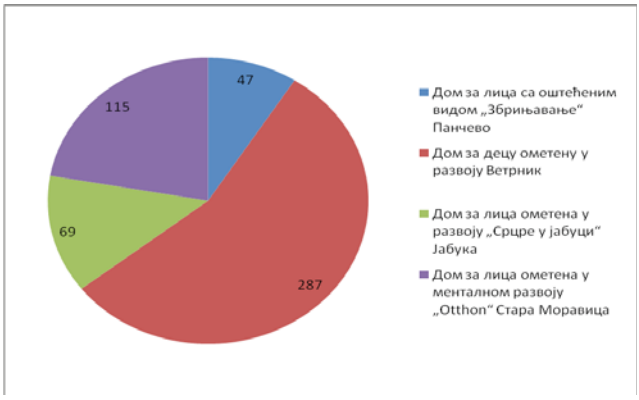

График бр.3

Стручни социјални рад у установама, обавља укупно 73 радника на следећим радним местима:

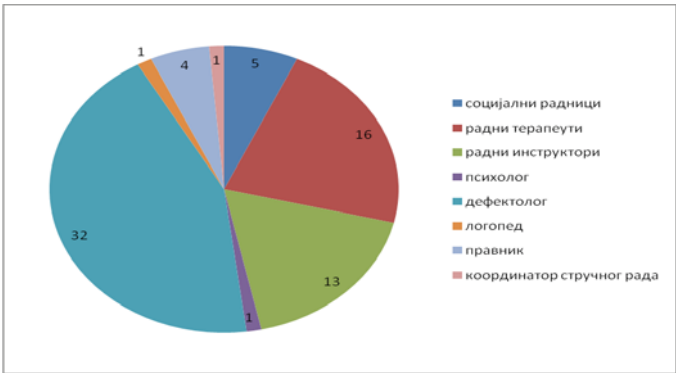

График бр.4

Запослено је укупно 96 здравствених радника. Фактичко стање је да су установе за пружање медицинских услуга, осим наведеног броја запослених, ангажовале као консултанте још 11 лекара специјалиста. Осталих запослених у установи је 332, а у отвореним облицима заштите 17.

4.2. Организација рада

Процес рада у свим установама одвија се тако да се корисницима обезбеђује двадесетчетворочасовна заштита. Радно време је организовано у складу са Одлуком о радном времену, коју доноси директор. Стручни радници на пословима социјалног рада и запослени за правне, финансијске и опште послове увек раде у преподневној смени, такође и техничка служба, док је сменски рад (преподневна и поподневна смена) предвиђен за послове васпитно-образовног рада, радног оспособљавања и производног рада, исхране, вешераја и послова одржавања хигијене. Сменским и ноћним радом обухваћени су здравствени радници и чувари, а у појединим установама и запослени на пословима грејања.

Викендом и празницима у домовима се организују дежурства и ангажују се запослени према утврђеном распореду, а све у циљу несметаног задовољавања потреба корисника. Одредбама статута и правилника о унутрашњој организацији и систематизацији послова детаљно се регулише организација рада у установама. У зависности од величине установе, односно систематизованих радних места и предвиђеног броја извршилаца, послови су најчешће груписани у оквиру четири службе, а само у једном дому су формирани и сектори. Стручна тела у установама су Колегијум и Стручни тим, а постоји и пракса да се организују групе стручних радника у оквиру актива (нпр. актив дефектолога). Колегијум чине директор и руководиоци осталих служби и састаје се по утврђеној

динамици, или по потреби. Стручни тим је носилац и реализатор стручног социјалног рада и формира се у складу са чл. 35 Правилника о ближим условима за почетак рада и обављање делатности и нормативима и стандардима за обављање делатности установа социјалне заштите за смештај одраслих лица ометених у менталном развоју, душевно оболелих и инвалидних лица[5]. Састав и делокруг рада стручног тима уређени су општим актима установе. Чланови стручног тима су: социјални радник, дефектолог или специјални педагог, правник, радни терапеут и радни инструктор. Директор не пружа директно услуге стручног социјалног рада, па самим тим није члан Стручног тима. Ради потпуније информисаности и свеобухватног планирања и рада са корисницима, неопходно је да састанцима стручног тима присуствују лекар и главна медицинска сестра. На састанцима Стручног тима расправљају се бројна питања везана за рад са корисницима и о томе се води записник. У појединим установама, организована су и друга стручна тела или активи стручних радника (нпр. Актив дефектолога). Све четири установе дефинисале су правила понашања, Правилником о кућном реду. Правила понашања која се односе на живот у Дому (кућни ред) утврђена су одредбама Правилника о кућном реду или Правилника о пријему корисника у дом, боравку у дому и престанку даљег боравка у дому. Као позитиван пример доступности кућног реда корисницима, дневна сатница је илустрована цртежима у Дому „ОТХОН“ у Старој Моравици, а у Дому „Збрињавање“ у Панчеву кућни ред је написан Брајевим писмом. Рад са корисницима регулисан је посебним актима који постоје под различитим називима (Правилник о раду са корисницима, Правилник о пријему, праћењу и отпусту корисника, Правилник о пријему корисника у Дом, боравку у Дому и престанку даљег боравка у Дому, или Правилник о стручном раду), а којима се уређују следећа питања: пријем, смештај и отпуст корисника, организација живота и рада корисника, кућни ред, здравствена заштита корисника, стручни рад са корисницима, сарадња са родитељима и старатељима, мере за спречавање интрахоспиталних инфекција и др.

Евиденција о крисницима се у овим установама води кроз: матичну књигу корисника, лични лист, лист праћења рада на заштити корисника – (образац 4а) и досије корисника. Документацију о стручном раду чине: ***Извештај о раду и Програм рада*** који све установе израђују и достављају Министарству рада и социјалне политике, Покрајинском секретаријату за социјалну политику и демографију и Покрајинском заводу за социјалну заштиту, ***планови и извештај о раду стручних тимова и група стручних радника*** – већина стручних радника израђује годишње

[5] „Сл. гласник РС“, бр. 88/93 и 53/2005

и месечне планове рада, а извештавање о раду је углавном на крају текуће године. ***Књига записника са састанака Стручног тима*** води се у већини установа, као и ***Књига дежурства***. У неким домовима ***Књигу дежурства*** воде засебно здравствени радници, засебно неговатељице (посебно дневна смена, посебно ноћна смена и то за сваки павиљон), а постоји и књига викенд дежурства у коју белешке уносе стручни радници. Најчешће, у Књигу дежурства здравствени радници свакодневно, хронолошки, по сменама, бележе сва битна запажања која се односе на здравствено стање корисника, посете сродника, телефонске позиве за кориснике и друге значајније догађаје у оквиру дежурства. У две установе се због дислоцираности објеката и више организационих целина (павиљона) истовремено води више књига дежурстава. ***Дневник рада*** ажурно води већина стручних радника. ***Књига пријема, премештаја и отпуста корисника*** ажурно се води у свим установама. Како Правилник о вођењу евиденције и документације о стручном раду у установама социјалне заштите[6] није прописао форму ове књиге, у пракси се она различито води (као записник комисије, месечна евиденција у једној или две одвојене свеске). Поред прописане евиденције и документације, установе су за своје потребе установиле и помоћну евиденцију (на пример: Дом „Збрињавање“ води електронску евиденцију о корисницима која садржи и додатне податке у односу на матичну књигу, а формирана је и Књига евиденције захтева за смештај и заинтересованих за смештај; Дом „Јабука“ је формирао Књигу записника са родитељских састанака и Књигу евиденције посета центара за социјални рад).

4.3. Стручни тим

Надзором над стручним радом утврђено је да у једном броју установа за смештај одраслих лица ометених у менталном развоју, састав Стручног тима није у складу са чл.35 Правилника о ближим условима за почетак рада и обављање делатности и нормативима и стандардима за обављање делтности установа социјалне заштите за смештај одраслих лица ометених у менталном развоју, душевно оболелих и инвалидних лица[7]. Као чланови Стручног тима у неким установама налазе се запослени које чл.35 Правилника не препознаје као чланове, а у другим установама стручни радници који су препознати овим чланом нису у саставу Стручног тима. У стручним тимовима појединих установа налазе се директори, што указује да функцију Стручног тима обавља Стручни

[6] „Службени гласник РС“ бр. 63/93, 10/2006, 36/2008-др. правилник и 59/2008 – др. правилник

[7] „Сл.гласник РС“, бр.88/93, 53/05.

колегијум. То, такође, указује да активности нису јасно дефинисане и да нису разграничене надлежности и процедуре у раду Стручног тима и Стручног колегијума. Када говоримо о активностима Стручног тима, у једном броју установа за смештај одраслих лица ометених у менталном развоју, оне су углавном сведене на активност Комисије за пријем и отпуст корисника што би свакако требало у будућности одвојити. На састанцима Стручног тима требало би да се разговара о корисницима, њиховим потребама, реалним могућностима, као и задужењима стручних радника који ће бити ангажовани на реализацији договорених активности. Стручни тим се негде састаје свакодневно, негде једном недељно одређеним данима, а негде нема устаљену динамику састанака, већ се састаје по потреби. Општи је утисак да у установама у којима се Стручни тим континуирано састајао, са јасно дефинисаним садржајем и у којима се уредно и на адекватан начин воде записници, боља је организација стручног социјалног рада. Обимност и садржајност записника са састанака Стручног тима указују на висок ниво његове активности и важности која се придаје организовању стручног рада у установи.

➢ **Рад социјалног радника**

На пословима стручног социјалног рада у четири установе за смештај одраслих лица ометених у менталном развоју запослено је пет социјалних радника и то четири социјална радника са завршеном Вишом школом за социјалне раднике и једна социјална радница са завршеним Факултетом политичких наука, смер-социјални рад и социјална политика. Сви социјални радници су чланови Стручног тима. За свој рад имају обезбеђен адекватан простор и опрему. Досијеа корисника формирају и чувају на прописан начин. Сви социјални радници раде пре подне (у једној установи где су запослене две социјалне раднице, радно време се завршава до 17 часова), мада по потреби, када то одређене активности захтевају, долазе у установе и у поподневним часовима, па и викендом. Било би веома потребно да се у установама неопходне услуге стручног социјалног рада пружају и у поподневним часовима. Своје активности социјални радници планирају углавном на годишњем нивоу, и за те активности имају годишње планове и програме рада као и извештаје. Поједини социјални радници своје активности не планирају на месечном нивоу, али сви воде дневнике рада, заведено по датумима, уз кратак запис дневних активности. Ангажовани су у раду са корисницима од самог њиховог пријема у Установу и током периода адаптације. Приликом смештаја и у току боравка у Установи пружају корисницима разне услуге и помоћ у остваривању права код одређених друштвених субјеката. Такође, сарађују са упутним центрима за социјални рад. У раду са корисницима,

највише користе индивидуални метод. Планирани и осмишљени групни рад са корисницима користе врло ретко као облик рада. Сугерисано је да групни рад треба да буде заступљенији, јер пружа бројне могућности ангажовања корисника.

➢ **Рад дефектолога**

У три установе као чланови стручног тима раде и дефектолози, односно особе ангажоване на пословима дефектолога. У једној установи на пословима стручног социјалног рада није запослен дефектолог. Значајан је податак да од 33 особе ангажоване на пословима за које су предвиђени профили дефектолога, њих 16 нису дефектолози. На неким местима послове за које је предвиђен дефектолог, обављају запослени који имају решење за радно место радног терапеута.

Послови дефектолога везани су за очување и унапређење капацитета корисника у свим областима. Крећу се од директног спровођења васпитно-образовног рада са корисницима, учешћа или организације активности у слободно време, припреме за радно окупациони третман и његово праћење и дијагностику. Са одраслима се спроводе активности на развијању бриге о себи, социјализације, радног ангажовања и друштвено корисног рада и слободног времена и рекреације. У раду са одраслима акценат је на радно окупационим активностима и квалитету слободног времена, а у раду са децом, акценат је на областима дефинисаним плановима и програмима предвиђеним за ову групу корисника. У две установе, дефектолог координира радом других стручних радника ангажованих на пословима васпитно-образовног и производног рада. У већини установа уложен је напор да се унапреди садржај стручног рада са корисницима. Са друге стране, потребно је напоменути да је, у појединим случајевима, недовољно јасна структура садржаја стручног рада, да се рад дефектолога не разликује битније од активности радних терапеута и сл., што је у вези и са недостацима у вођењу документације.

Стручни дефектолошки рад може да се унапреди у више аспеката: осмишљавањем садржаја који би пратили адекватно испитане потребе корисника, променили рутину, учинили окружење у којем корисници раде стимулативнијим, а средства комуникације и за рад разумљивијим корисницима (пример: кућни ред у сликама). Важна је улога дефектолога у остваривању партиципације корисника у установама. Свака особа, без обзира на ниво и врсту ометености може да партиципира и има избор, а кључна је улога дефектолога да препозна и обезбеди да то буде на начин који је у складу са могућностима корисника и да развија даље овај аспект њиховог живота. Дипломирани дефектолози и дефектолози треба да пружају подршку корисницима, посебно у вези са прилагођавањем

садржаја стручног рада других стручних радника могућностима разумевања корисника.

➢ **Радно окупациона терапија**

У установама, на пословима радно окупационе терапије ангажовани су радни терапеути и радни инструктори. Радни терапеути су стручњаци различитих профила, високе, више и средње стручне спреме, док су радни инструктори са средњом стручном спремом или трогодишњом школом. У једној од установа радни терапеути су ангажовани на пословима за које немају довољно стручних квалификација (послови васпитача у групи).

Радни терапеути и инструктори у свим, осим једне установе, раде у две смене и реализују различите активности. Рад са корисницима се одвија индивидуално и групно, а активности се крећу од ручних радова (вез, штрикање, ткање и сл), уметничких (керамика, музика, сликање) преко рада на економији (ангажовање у бризи о животињама и усевима, у кухињи, вешерају и сл), радног ангажовања у молерској, фризерској, кројачкој и др. радионицама, до културно-забавних и спортских садржаја. У једној установи, корисници су ангажовани на пословима за које сматрамо да нису у домену радно окупационе терапије и да треба да их обављају особе које су за те задатке и запослене.

Утисак је, да би више средстава за рад допринело и већем квалитету и разноврсности радно окупационе терапије. На пример, у једној установи се ради континуирано са истим материјалима и исти корисник је стално ангажован на истој активности (као што је цепање сунђера). Само у једној, од четири установе, радно окупациона терапија спроводи се у потпуно задовољавајућим просторним условима, уз висок ниво залагања радних терапеута и инструктора. Радни инструктори воде евиденцију присутности на активностима. Планови и програми рада постоје у свим установама на годишњем нивоу, различитог су квалитета и садржаја, а месечно планирање се не спроводи. Радни терапеути и инструктори треба да састављају годишње планове и програме са јасно дефинисаним циљевима, задацима и активностима. Месечним плановима рада се годишњи циљеви и задаци операционализују, а у дневник свакодневно уносе запажања. Неопходно је да радни терапеути и радни инструктори у лист праћења уносе своја запажања о потенцијалу корисника, његовом ангажовању, односу, доживљају активности којом се бави као и нивоу промене у односу на почетно стање. Радни терапеути и инструктори не учествују у свим установама у раду Стручног тима, и у награђивању корисника. Радно окупациона терапија у установама за смештај особа са инвалидитетом треба да се боље организује са свим корисницима са

којима је то могуће, а садржаје треба прилагодити и њиховим и могућностима установе. То подразумева већи ангажман Стручног тима, као и већу креативност и иницијативу радног терапеута. Разноврсност секција у оквиру радно окупационе терапије може се постићи и сарадњом са другим установама и организацијама, укључивањем волонтера који могу донети нове идеје, енергију и слично. Важно је временски прецизно планирати ангажовање корисника, како не би дошло до злоупотребе њихове радне снаге и кршења људских права и људског достојанства.

За успешну реализацију радно окупационе терапије, неопходно је обезбедити више материјала за активности које се могу перманентно спроводити. Материјал и начин комуникације прилагођен могућностима корисника (на пример књиге на Брајевом писму) пружиће веће могућности у културно-забавним активностима.

Напредовање и задовољство корисника својим радним ангажовањем треба да се прати и анализира од стране чланова Стручног тима, тако да се у случају засићености, уважавају жеље корисника за променом радног ангажовања.

4.4. Партиципација, одговорност и самосталност корисника

Многа истраживања говоре да су особе са инвалидитетом у свакодневном животу често онемогућене у остваривању својих права, да живе животом пасивне зависности, научени да чекају помоћ и подршку других.

➢ **Домска заједница, Савет корисника** или неко друго тело, као начин или пут којим би требало да се обезбеђује партиципација корисника у установама, била је формирана у три установе. У једној установи је то Парламент корисника који је замишљен као непосредни облик организовања корисника, али који више формално него суштински представља тело у коме корисници непосредно партиципирају. У једној од установа постоји Заједница корисника која нема ту функцију јер су њени чланови: представник Домске заједнице, правник, социјални радник, радни терапеут и главна медицинска сестра. Установа у којој корисници партиципирају у оквиру терапијских заједница по васпитним групама осмишљена је према моделу Домске заједнице, осим што су увек присутни запослени, те је степен самосталности корисника у креирању рада Заједнице донекле умањен. Само у једној установи није постојала Домска заједница или неко друго тело које би на организован начин заступало потребе и интересе корисника и омогућило им да партиципирају у складу са својим могућностима. У две установе су формирани савети родитеља, о чијем раду постоје пословници, са дефинисаним циљевима и активностима.

Савет родитеља разматра: успех корисника у васпитању, оспособљавању за рад и радне активности у складу са њиховим способностима, рад на ублажавању или отклањању последица у њиховом развоју, радно ангажовање корисника у складу са њиховом оспособљеношћу и под посебним условима, услове за рад Дома, становање, исхрану, негу, здравствену заштиту, културне и друге активности, предлагање представника родитеља за члана Управног одбора установе и друга питања.

Потребно је ставити већи акценат на развој самосталности корисника, која не значи физички самостално обављање свакодневних активности, већ подразумева да особа са инвалидитетом самостално доноси одлуке о начину задовољења својих потреба, које свакако сама најбоље познаје.

➢ **Информисаност –** У већини установа истакнуте су информације које се односе на обавезе и поштовање кућног реда, јеловник и сл., али се поставља питање колико су оне стварно доступне корисницима. Оно што у установама дефинитивно недостаје, то је информисаност корисника о њиховим правима и начинима задовољавања, на њима примерен начин кроз сликовне или знаковне садржаје на ту тему. Обиласком установа, нису примећени знакови који упућују на било који облик образовања корисника о основним људским правима или правима особа са инвалидитетом. Да би корисник могао на било који начин да учествује у доношењу одлука везаних за његов живот у установи, да би се мотивисао за активности и промене, да би се предупредила његова пасивизација, мора бити информисан на њему разумљив начин. Особе са инвалидитетом, њихове породице или заступници, треба да имају потпуни приступ свим информацијама, правима и услугама и оне морају бити представљене у облику приступачном за особе са инвалидитетом.

➢ **Односи запослени-корисник –** Предуслов стварне и ефикасне партиципације у великој мери лежи у односу корисника и запослених у установи и тај однос се не може регулисати само правилницима. То је оно што је уткано у њихову свакодневну комуникацију, однос поштовања, разумевања и уважавања. У већини установа је препознат топао пријатељски и уважавајући однос на тој релацији. У установама у којима се тај однос посебно негује, корисници су отворени, дружељубиви, показују виши степен самосталности и осећај припадности. Принцип партиципације мора бити уграђен у поступке и односе запослених према кориснику. У неким установама постоје правилници који уређују ову област, али корисници нису упознати са њима, што поново указује на недовољну информисаност корисника.

➢ **Систем жалби –** Ни у једној од посећених установа нису постојале јасне и одговарајућим документима утврђене процедуре за притужбе и жалбе корисника. И поред чињенице да постоји добра намера запослених и да се притужбе корисника решавају, углавном интерно, у контактима са неким од запослених, а у неким установама на састанцима домских заједница, то није довољно. Корисници нису у потпуности, у складу са својим могућностима, упознати са правом на жалбу и механизмима помоћу којих могу да је остваре. У разговору са запосленима добијали смо различите одговоре и коментар -, од тога да нема много притужби, до ставова неких запослених о немогућности корисника да схвате те процедуре. Свака служба или организација која пружа услуге у оквиру система социјалне заштите треба да поштује стандарде и поседује развијене интерне прописе који регулишу права корисника у складу са међународним прописима из области људских права. Жалбени поступци морају бити транспарентни, да се омогући квалитетније информисање корисника о праву да искажу задовољство пруженим услугама, да преузму одговорност, подигну самопоштовање и успоставе већу контролу над својим животом. Један од начина за то је и израда информатора који су доступни, односно разумљиви како за кориснике тако и за чланове њихових породица или старатеље. Оно што је, такође, важно је информисање о исходима жалбених поступака, односно повратна информација, која не треба да буде само форма, него начин да се корисници осете уважени и вредни поштовања.

➢ **Процена и планирање –** Сагледавајући овај сегмент рада, ни у једној од четири установе за смештај особа са инвалидитетом на територији АП Војводине, корисници нису укључени у процену својих потреба, као ни у израду плана услуга. Све наведено има за последицу пасиван однос корисника према активностима у установи, подржава зависност, а самим тим инхибира корисникову потребу за самосталношћу. Не треба заборавити да се заједничка одлука више поштује, ствара осећај одговорности, уваженост и поштовања. Препорука је да се при идентификовању потреба и планирању будућих активности нужно обезбеди активно учешће сваког корисника, у складу са његовим могућностима, као и члана његове породице, заступника и блиске особе.

➢ **Џепарац –** Право на џепарац корисницима утврђено је решењем којим се признаје право на смештај. Корисник искључиво може да одлучи о располагању џепарцем. У свим установама, корисницима чији се смештај финансира из буџета Републике, средства за личне потребе, односно џепарац, редовно се исплаћује. Коришћење џепарца је регулисано Пра-

вилником о коришћењу и располагању новцем. За кориснике који нису у стању да самостално располажу џепарцем, а немају писмену сагласност упутног центра, комисијски се доноси одлука о стручном раднику дома који ће располагати џепарцем. Обавеза одговорног радника је да трошкове правда одговарајућим рачунима. Корисници са којима је остварен непосредан контакт немају примедби на начин расподеле и коришћења џепарца. Независни корисници самостално располажу џепарцем, а за кориснике који нису у стању да самостално располажу средствима за личне потребе, у зависности од установе, најчешће куповину врши неко од стручних радника или здравствено особље. О утрошку средстава води се посебна евиденција, потписана од стране корисника.

4.5. Индивидуални план

Посебан фокус у анализи стављен је на израду и садржај индивидуалних планова третмана (у даљем тексту ИПТ) као значајног сегмента квалитета услуга. У највећем броју прегледаних досијеа постојали су индивидуални планови третмана, као и годишњи извештаји о њиховој реализацији, тзв. ревизија смештаја, дати по статусима, у краткој форми, уопштени, стереотипних активности, без операционализације плана. Оно што је карактеристично за све прегледане ИПТ, је да су униформни, те се стиче утисак да се планови односе на категорију корисника, а не на јединку. За већину корисника се из године у годину преносе исти планови и извештаји, само са новим датумом.

Непостојање индивидуалног плана заштите директно утиче на одсуство обезбеђивања континуитета заштите корисника, изостанак благовременог сагледавања потреба корисника и увремењеног одговора на уочене потребе. Корисници нису укључени у процену и планирање заштите. У оквиру праћења реализације предложених мера у току надзора над стручним радом, сачињени су индивидуални планови третмана, по предложеној форми, али су нажалост садржајно остали исти. Запосленима је посебно назначена важност процене потреба корисника, идентификовање његових снага, а не само слабости, јер снаге корисника, посебно ако их и он препознаје, су основа за израду доброг плана услуга.

5. СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ МЕНТАЛНО НЕДОВОЉНО РАЗВИЈЕНИХ ОСОБА

Анализа обухвата изворе финансирања, питања планова стручног усавршавања, теме семинара, обуку и стручне скупове које су запослени у установама за смештај душевно оболелих особа похађали и њихове ставова о едукацијама које су им неопходне. Коришћени су резултати **Упитника за стручно усавршавање**, који је креиран за ово истраживање, **опсервација** и **анализа документације** које су вршене током стручног надзора ПЗСЗ у тим установама. **Циљна група** су били стручни радници и сарадници запослени у установама: дефектолози, социјални радници, психолози, правници, васпитачи, радни терапеути, инструктори и здравствени радници (лекари опште праксе, стоматолози, медицинске сестре и остали). Укупно је испитан 71 запослени, од тога, пет радника обавља послове организације и управљања (руководиоци служби).

5.1. Планирање стручног усавршавања

Ни једна од испитаних установа нема Годишњи план стручног усавршавања што свакако није показатељ да руководство установа не брине о стручном усавршавању, информације су донекле доступне, већ је процес је непланski, нема системског приступа и изостаје испитивање потреба запослених за стручним усавршавањем. Подаци показују да је 44% испитаника упознато са едукацијама које се планирају, док 56% уопште није упознато.

5.2. Финансирање едукација

Стручно усавршавање запослених, по мишљењу испитаника, финансирано је највише од стране самих установа – 72%, ресорно Министарство и друге државне институције ушествују у финансирању са 12%,, фармацеутске компаније са 4%, а здравствене установе и невладин сектор са 1%. Треба истаћи да су 6% едукација испитаници сами финансирали, 1% је остварено од продаје рукотворина корисника, а за 4% едукација испитаници нису знали извор финансирања. Битно је напоменути да установе планирају буџет за стручно усавршавање, али би било целисходно и да сагледавају стварне потребе, а не да полазе од претпостављених.

5.3. Остварене едукације

Анализа остварених едукација, показује да је највећи проценат испитаника учествовао на четири и више едукација – 46%, на три 20%, на две едукације 17%, на једној 7%, а чак 10% испитаника нису били

укључени ни у какве едукације. Овакав резултат може да се тумачи као позитиван однос руководилаца установа према потреби за едукацијама запослених и као подстицање учешћа запослених на што већем броју едукација, мада је 10% оних који нису никад похађали неки едукативни програм, велики број. То указује на неравноправан третман потреба за стручним усавршавањем запослених, што директно указује на неопходност планирања.

5.4. Потребе за едукацијом

Пружаоци услуга различитих стручних профила издвојили су неке едукације, као приоритетне. За дефектологе, радне терапеуте и васпитаче то су: Израда индивидуалног плана третмана и Терапијско јахање. Социјални радници, правници, радни терапеути и васпитачи навели су као потребну обуку из Медијације, а радни терапеути и васпитачи едукацију о инклузивном раду.

Појединачно, стручни профили издвојили су следеће едукације:

Дефектолози: Превентивно-корективне вежбе и игре, Општа реедукација психомоторике и Општа знања за рад са тешким облицима МНРО. Поред тога навели су и теме као што су: Тим билдинг и Комуникологија.

Социјални радници: Општа методологија рада са душевно оболелим особама, Превенција синдрома сагоревања, Управљање људским ресурсима и Вођење евиденције корисника.

Психолози: Програм ненасилне комуникације и посредовање у сукобима и Лечење и дијагностика ЛОМР.

Правници: Медијација и Израда аката (елабората) о процени ризика.

Радни терапеути: Рад са децом „ометеном“ у развоју, Основна знања из радне терапије, Модели плана и програма у домовима и инклузивни рад, Припрема корисника за самостални живот уз подршку.

Здравствени радници (лекари, стоматолози и медицинске сестре): Менаџмент у здравству, Здравље и безбедност здравствених радника на радном месту, Примарна здравствена заштита, Физикална медицина и рехабилитација, Неурологија, Педијатрије и Психијатрија – депресивни и анксиозни поремећаји. Поред тога истакли су и потребе за едукацијама везаним за потребе одређене категорије корисника као што су: МНРО, особе са аутизамом и са инвалидитетом.

Значајно је навести и теме које се тичу самог унапређивања радног доприноса и односа на радном месту као што су: Унапређивање интерперсоналних односа, Превладавање стреса и Мобинг.

Васпитачи: Рад са децом која имају сметње у говору, слепом и слабовидом децом, Радно ангажовање корисника, Израда индивидуалних планова и Инклузија. Поред тога навели су и неке опште теме, као што је медијација.

Инструктори нису навели ни једну потребну едукацију.

За организованим и систематским стручним усавршавањем постоји велика потреба и већина испитаних препознаје то као неопходност. Едукације које су испитаници имали прилике да похађају су већином информативни семинари, али значајан је и број обука које су биле намењене развоју вештина.

Изостанак планског приступа стручном усавршавању намеће неопходност редовног испитивања потреба за едукацијама међу запосленима и израду Плана стручног усавршавања, према стварном стању, а не претпостављеном. Истовремено, потребно је нагласити, да није довољна само израда Плана, већ је неопходно праћење спровођења Плана и на крају евалуација остварености, све у циљу даљег новог планирања стручног усавршавања, које има за крајњи циљ унапређење рада са корисницима.

Корисно је напоменути да је видљива и велика потреба за специјализованим обукама, односно за стицањем специјализованих вештина у циљу квалитетнијег непосредног рада са корисницима, конкретно ментално недовољно развијеним особама.

6. ОПШТЕ ПРЕПОРУКЕ НА ОСНОВУ АНАЛИЗЕ

- У планирању социјалне политике на регионалном нивоу потребно је у перспективи дати предност развоју установа мањег капацитета
- На локалном нивоу треба подстаћи планирање услуга отворене заштите за особе са инвалидитетом као алтернативе институциоаналном смештају
- Потребно је значајно подићи ниво квалитета простора и опреме, како би у наредном периоду установе могле да достигну националне стандарде квалитета услуга
- Потребно је ускладити број и структуру стручних радника са нормативима, односно решењем Министарства
- Неопходно је едуковање руководећих кадрова из области менаџмента
- Препоручљиво је испитивање потреба запослених за едукацијама да би се створила реална слика стања као основа за планирање едукација

- Установе треба да креирају годишњи План стручног усавршавања својих запослених
- Видљива је велика потреба за специјализованим обукама, односно за стицањем специјализованих вештина у циљу квалитетнијег непосредног рада са корисницима, конкретно ментално недовољно развијеним особама
- Важно је континуирано праћење остваривања Плана стручног усавршавања, као и евалуација постигнутог
- Потребно је донети Етички кодекс запослених у социјалној заштити
- Важно је уредно вођење евиденције о корисницима и документације о стручном раду (формално и садржајно) у циљу свеобухватног праћења, вредновања, планирања и сагледавања целокупног рада на пружању услуга корисницима у установи
- Индивидуални планови третмана/услуге треба да се заснивају на свеобухватној процени потреба корисника, да садрже јасно одређене циљеве, активности, носиоце активности као и рокове за њихову реализацију. Такође је важно континуирано пратити њихову реализацију и вредновати оствареност планом дефинисаних циљева и постигнутих ефеката
- Услуге радно окупационе терапије треба да буду планиране
- Подстицати кориснике да се што више укључују у радно окупационе активности кроз процену потреба корисника, понуду разноврснијих садржаја у оквиру радно окупационих активности, адекватну мотивацију и награђивање
- У рад Стручног тима као носиоца стручног рада у установи треба да буду укључени сви стручни радници како је предвиђено Правилником, а поред тога неопходно је континуирано радити на унапређивању рада стручног тима кроз планирање динамике састајања, уредно вођење записника и обогаћивање (проширивање) делокруга његовог рада
- Поред домских заједница или тзв, савета корисника у установама, потребно је развијати и друге видове партиципације корисника: укључивање корисника у процену његових потреба и израду индивидуалног плана третмана (услуга), активности на информисању корисника, дефинисање процедура приговора и жалби итд.

Коришћена литература:

1. www.srbija.gov.rs
2. www.pzsz.gov.rs
3. Закони и стратегије Републике Србије
4. Правилници
5. Извештаји из надзора Покрајинског завода за социјалну заштиту
6. Годишњи извештаји о раду установа

ИЗ ПРАКСЕ ЗА ПРАКСУ

Радаковић Мирјана, дипломирани социјални радник
Центар за социјални рад општине Бачка Паланка

«ПОРОДИЦА НА ОДРЕЂЕНО» РАЗВОЈ ХРАНИТЕЉСТВА У ОПШТИНИ БАЧКА ПАЛАНКА

Резиме

Породица је увек била и остаје најважнија васпитна средина. Једна од њених најбитнијих улога је брига и васпитање деце на њиховом путу ка одрастању. Породица је основна спона са којом се дете повезује са друштвеном средином и системом који га окружује. Брачна релација важан је фактор у психичком и физичком развоју детета и формирању његове личности, како у раном детињству, тако и касније током живота. Поред породице, значајно место у васпитању детета имају и социјално окружење, утицај вршњака, изазови са којима се дете среће изван породичног дома.

Породица је група која дели судбину друштва и времена у коме егзистира. Када она изгуби унутрашњу хармонију, не може да задовољи примарне потребе, родитељи изгубе личну сигурност и функцију заштитничке улоге, улази се у ризик настанка породичне дезорганизације, која најдиректније погађа децу. Једна од последица које се директно одражавају на децу јесте занемаривање, злостављање и напуштање деце.

Стратегија развоја социјалне заштите општине Бачка Паланка за период од 2008-2012. године као једну од приоритетних група препознала је децу без родитељског старања. Такође, оно што је препознато као проблем у вези са овом циљном групом јесте недовољан број хранитељских породица и непостојање специјализованих хранитељских породица. Из тог разлога је као један од специфичних циљева и задатака локалног стратешког документа дефинисано развијање хранитељства и континуирано промовисање свих његових облика.

Пратећи све промене у правцу унапређења заштите деце без родитељског старања у општини Бачка Паланка основано је удружење хранитеља «Сигуран дом», које је почело са радом током 2010. године. Заједничком сарадњом Удружења хранитеља и Центра за социјални рад Бачка Паланка, током 2010. године, реализован је пројекат «Породица на одређено» који је финансиран средствима Покрајинског секретаријата за социјалну политику и демографију, буџета општине Бачка Паланка у партнерству са приватном компанијом „*Tarkett"* из Бачке Паланке, а потпомогнут је и средствима НВО *«Save the children».* Основни правци, циљеви и активности овог пројекта били су усмерени на одрживост развоја и пружање квалитетнијих услуга за децу, као и промовисање хранитељства у локалној заједници.

Кључне речи: породица, занемаривање, злостављање, напуштање, стратегија развоја, деца без родитељског старања, хранитељство, одрживост.

*
* *

1. Увод

Пројекат «Породица на одређено» који је реализован у току 2010. године у сарадњи Удружења хранитеља „Сигуран дом" и Центра за социјални рад општине Бачка Паланка, имао је за циљ да ближе упозна локалну заједницу са децом без родитељског старања, хранитељима и њиховим потребама. Суштина пројекта била је промовисати хранитељство, непосредно као и посредством медија, како би се грађани упознали са овим обликом заштите, особама које се баве хранитељством и децом којој је овај вид заштите неопходан. Реализоване активности као што су дружења деце, хранитеља, сликара и стручњака из области социјалне заштите на екскурзијама, сликарским колонијама и спорстком дану, увеселиле су децу, омогућиле хранитељима да размене искуства, стручњацима да боље упознају и једне и друге, а сликарима да уметност ставе у службу хуманости.

Спровођењем пројектних активности подигнут је степен видљивости деце без родитељског старања у локалној заједници, али и заинтересованост и мотивисаност нових породица за бављење хранитељством, што је у крајњем довело до побољшања квалитета живота деце. Суштина пројекта била је усмерена и на јачање партнерства јавног, приватног и цивилног сектора у правцу једног хуманог задатка као што је брига о деци без родитељског старања, али и подршка самим хранитељима, кроз јачање и подршку удружењу хранитеља «Сигуран дом».

2. Опис проблема

Стратегија развоја социјалне заштите општине Бачка Паланка, као једну од приоритених група препознала је **децу и младе из дисфункционалних породица**, а у оквиру ове групе и децу без родитељског старања. Проблеми циљне групе се манифестују кроз недовољан број хранитељских породица и непостојање специјализованих хранитељских породица, што за последицу још увек има примену мање пожељног вида заштите – смештаја деце у установе, чиме се нарушавају стратешки принципи и дечија права. Поред тога, недовољно су развијени програми психо-социјалне подршке намењени деци и хранитељима, као што су различити облици дружења и организоване размене искустава. Ургентно збрињавање деце у породицу, у локалној заједници није било заступљено с обзиром да није било заинтересованих породица које би примиле децу на ургентно хранитељство. На локалном нивоу није развијена услуга дневног боравка за децу са сметњама у развоју, а још увек не постоји ни довољна подршка локалне заједнице у решавању стамбено-материјалних проблема на путу ка осамостаљивању, након изласка младих из система социјалне заштите.

Из претходно реченог може се закључити да постојеће услуге социјалне заштите у локалној заједници не задовољавају у довољној мери потребе идентификоване циљне групе у складу са основним принципима реформе социјалне заштите: **одрастање у најмање рестриктивном окружењу, доступност разноврсних услуга на локалном нивоу, континуитет заштите...**

3. Циљеви и циљна група

Циљеви пројекта били су усклађени са конкретним потребама које су препознате на нивоу локалне заједнице, као што су: промовисање специјализованог хранитељства, подршка постојећим хранитељским породицама, промовисање ургентног хранитељства, подизање квалитета заштите деце у хранитељским породицама, сензибилисање јавности за хранитељство.

Општи циљ пројекта био је подизање квалитета живота деце без родитељског старања јачањем капацитета и одговорности локалне заједнице за свеобухватно и континуирано задовољавање њихових социо-заштитних потреба.

Специфични циљеви пројеката били су усмерени на реализовање информативно-образовне кампање о хранитељству као и пружање подршке деци и хранитељима у постојећим хранитељским породицама.

Циљна група била је издвојена и односила се на постојеће хранитељске породице, децу без родитељског старања, биолошке родитеље деце која се налазе на породичном смештају и локалну заједницу.

4. Активности

Пројектне активности одвијале су се према групама и утврђеној динамици реализације и обухватале су:

4.1. Промотивне активности

Помотивне активности обухватале су пре свега израду штампаног материјала (флајера, плаката, билборда...). Флајери и плакати штампани су тако да буду по изради препознатљиви, јасни и циљани и да одговарају на основна питања: шта је хранитељство, ко може бити хранитељ, ко су деца која иду на хранитељство, како се постаје хранитељ и где могу да се обрате они који су заинтересовани за добијање детаљнијих информација. Материјал је дистрибуиран приликом организовања трибина, у Саветовалишту као и на свим другим доступним јавним местима примереним за те сврхе (школе, здравствене установе, месне заједнице...). Од стране локалне самоуправе обезбеђено је место за постављање билборда у трајању од два месеца и то на видном месту у самом центру града. Билборд је израђен као и флајери и плакати са јасно назначеним циљем као и видљивим контакт телефоном и адресом где се заинтересовани могу јавити ради добијања ближих информација. Телевизијска и радио гостовања организована су континуирано током трајања целокупног пројекта. Остварена је добра сарадња са медијима и локалним средствима инфор-

мисања тако да су у медијима била заступљена гостовања стручних радника и хранитеља са искуством, а пропраћене су и све друге активности из оквира Пројекта – екскурзије и сликарске колоније. Објављивање чланака у локалним новинама, такође, било је континуирано и током трајања пројектних активности

4.2. Информативно – образовна кампања

У оквиру информативно-образовне кампање одржане су јавне трибине у четири сеоске месне заједнице где је било присутно укупно 48 учесника. Током одржавања трибина акценат је стављен на хуманост, значај, улогу, сложеност и изазов бављења хранитељством. Резултат одржаних трибина била је већа заинтересованост појединаца и њихово чешће обраћање Саветовалишту. Такође, одржана је едукација за хранитеље, стручњаке и волонтере, на тему «Посебна брига за посебне потребе» где је учествовало 14 хранитеља, два волонтера и четири водитеља случаја. Едукација је оцењена као изузетно квалитетна и том приликом су са различитих аспеката разматране дилеме и проблеми на које се наилази у раду. Организовано је и предавање уз приказивање филма о деци са сметњама у развоју. У том правцу остварена је сарадња са омладинским клубом, а предавање је организовано за групу младих. Циљ ових активности био је да се развија свест младих у правцу инклузивног приступа ка различитостима.

4.3.Забавно-рекреативне и едукативне активности

Одржане су две ликовне колоније на којима је насликано 40 слика. Успостављен је непосредан однос између уметника, деце и хранитеља, а дружење уз стварање уметничких дела било је веома пријатно. Планира се организовање аукцијске продаје слика, а прикупљена средства биће намењена Удружењу хранитеља «Сигуран дом». Одлуку о улагању средстава донеће чланови Удружења, али у сваком случају, средства ће бити намењена деци на хранитељству и хранитељским породицама. Међусобни сусрети деце и хранитеља такође су организовани. Кроз ове сусрете успостављена је ближа сарадња међу самим хранитељима и децом, а то је и прилика за размену искустава, саветовање и упознавање са новинама у области хранитељства. Организоване су две екскурзије и један спортски дан едукативног карактера. Кроз ове активности подстакнут је развој свести код деце о припадности, активној партиципацији и њиховој вредности у локалној заједници.

5. Резултати

Сумирањем резултата може се оценити да је захваљујући пројектним активностима подигнут степен видљивости деце без родитељског старања и хранитељских породица у локалној заједници, али и степен моралне одговорности локалне заједнице за подизање квалитета живота деце и задовољавање њихових социо-заштитних потреба. Повећан је број заинтересованих хранитељских породица у локалној заједници што ће допринети да деца из ове локалне заједнице остану на смештају у средини која им је блиска и позната. Изузетно је битна чињеница да се број заинтересованих породица за бављење хранитељством повећао, што је директан резулатат пројектних активности. До 2010. године у општини Бачка Паланка било је само осам несродничких хранитељских породица које су имале децу на смештају. Све ове породице биле су обучене за стандардно хранитељство. Током протеклог периода, као резултат промовисања и подршке хранитељству још четири породице су прошле Програм припреме и добиле потврду за бављење хранитељством, док је још пет породица у припреми. Од тих пет породица једна је заинтересована за ургентно, а једна за специјализовано хранитељство.

На локалном нивоу развија се свест о потреби оваквих мера заштите за децу без родитељског старања, али препознаје се и битна улога локалне самоуправе која треба да буде усмерена ка потребама деце и хранитеља. Повећана је заинтересованост појединаца и институција за давањем доприноса у овој области рада.

6. Закључак

Даљи рад биће усмерен на промовисање хранитељства као адекватног и пожељног вида збрињавања деце без родитељског старања. Дефинисани су нови пројекти и прослеђени компанији „*Tarkett*“ у Бачкој Паланци и пријављени на јавни конкурс за пројекте Одељења за друштвене делатности Општине Бачка Паланка.

Локална самоуправа препознала је потребу да пружи подршку деци без родитељског старања и хранитељским породицама што је најбитнији резултат овог пројекта. У буџету општине издвојена су средства за текућу годину која обезбеђују рад Удружења хранитеља и активности које се спроводе у Саветовалишту једном недељно. Подршка приватног сектора, односно компаније *„Tarkett“* је такође веома битна јер делује као пример другима да улажу и у задовољавање потреба најугроженије деце и хранитеља, а све у циљу подизања квалитета живота у заједници и своје активне улоге у друштву. Њихова подршка постаје континуирана и

указује на важност и значај деце без родитељског старања, хранитељске породице као и Удружења хранитеља «Сигуран дом».

Анимирање локалне заједнице уз подршку медија биће и даље присутно с обзиром да је остварена квалитетна сарадња на пољу извештавања у локалним средствима јавног информисања.

ПРОМОЦИЈЕ, ПРЕГЛЕДИ, ИСКУСТВА

Милан Влајковић, социјални радник
Центар за социјални рад
Параћин

ГЕРОНТОЛОШКИ ФЕСТИВАЛ КЊИЖЕВНОГ СТВАРАЛАШТВА (ГЕФЕКСС) - ДЕСЕТ ГОДИНА ОД ЗАСНИВАЊА -

Резиме

Параћински центар за социјални рад, у оквиру активности које се реализују у Клубу за стара и остарела лица, и ове године организовао је Геронтолошки фестивал књижевног стваралаштва, десети по реду. Ове године, Фестивал није пропраћен конкурсом, већ његов садржај обухвата промоцију Зборника са досадашњих фестивала. На маргинама Фестивала одржаће се и Пети књижевни сусрети запослених у институцијама социјалне заштите Србије. Овом приликом објављујемо текст који је писан као уводник у Зборнику радова „Лепота заласка 3“, издавача Центра за социјални рад у Параћину, а публикованом поводом десетогодишњице Геронтолошког фестивала.

*
* *

Прошло је, прохујало а нисмо посустали нити одустали

Десет година од његовог заснивања, стекло се право за процену и питање – да ли је ваљало; десет година од сазнавања да има простора за иновисање и стварање новог концепта друштвене бриге о старима у Параћину, концепта који подразумева слободу у приступу дефинисања нових праваца и форми заштите старих; што је значило узети оловку и

папир у руке, завирити у сопствену историју, искуства других, осмислити, планирати и реализовати конкретне ствари у том сегменту друштвене и стручне стварности..

Чињеница постојања Дневног центра за старије и остареле, нагомилано искуство у непосредној бризи у формама основне и проширене заштите у матичној институцији Центру за социјални рад, професионалност, радозналост и креативност ондашњих (2001.г.) актера социјалне заштите, изнедрили су лако налажење конкретних решења за новине и савремен концепт друштвене бриге о старима на нивоу локалне заједнице, тако неопходан овој средини, почетком новог миленијума. Зашто не и рад на задовољавању сложенијих, и у хијерархији потреба виших потреба остарелих, као групације корисника социјалне заштите? – питали су се ови. Хајде да се нашим корисницима делатније приближимо! Пети Геронтолошки конгрес Србије, у том моменту одржаван, на радну тему „Стари људи господари судбине“, и подтему „Како да ови не буду (само) објекти нашег рада већ и субјекти“, да преузму свој део одговорности у име себе и за себе, додатно је „испровоцирао материју“.

Зашто их не питати за теме које се тичу њих – био је кључни ефективни приступ заједнице, и струке, институција и помагача, у том моменту...

А наш радни задатак, између осталих, био је и утврђивање везе између старости и књижевног стваралаштва старих Србије, кроз манифестацију која ће у садржају имати: конкурс, оцену обима и квалитета овог стваралаштва, награђивање и промоцију аутора на завршној манифестацији организованој од стране професионалаца и волонтера.

Тако су старији и остарели Србије, тада само у институцијама отворене заштите, позвани да Геронтолошком саветовалишту при Дневном центру за старија и остарела лица у Параћину доставе своја размишљања на тему „Стари људи господари своје судбине“, у писаним формама које сами одреде. Матична институција имала је обавезу да одреди формални оквир завршне манифестације које подразумева жири, награде и сценарио за њен завршни део са актерима њеног извођења.

Од фебруара 2002. године, дакле, почиње права прича о књижевном стваралаштву старијих и остарелих Србије, почиње да живи осмишљена манифестација којој је база увид у обим и квалитет књижевног стваралаштва старих, У зачетку, прве две године, егзистриала је као Сретењски фестивал књижевног стваралаштва Србије, а затим, од трећег организовања са (коначним) називом „Геронтолошки фестивал књижевног стваралаштва Србије“, скраћено ГЕФЕКСС.

Колико је код прво организованог Фестивала било сумњи, бојазни и стрепњи да ли ће манифестација бити успешна по броју учесника, обиму

и квалитету стваралаштва и да ли ће коначно иза њих стати геронтолошке институције из којих долазе, код наредних, односно већ од друге фестивалске манифестације није било никаквих дилема. Књижевно стваралаштво, старијих и остарелих Србије било је константно у обиму и више од задовољавајућег (некад обимно), разноврсно, у квалитету врло коректно, оригинално, од респекта у „правој“ књижевности, тако да никада више није размишљано да ли ГЕФЕКСС има смисла. Из године у годину увећавао се број оних који су се одазивали позиву организатора, хтели да се упоређују, такмиче, остварују признања. У неким годинама било их је преко стотину, при чему је скоро цео простор Србије био покривен учесницима. Осим самих стваралаца, за ГЕФЕКСС су се током година везале и институције социјалне заштите, како оне из сектора основне тако и проширене заштите. Из овог другог сектора, аналогно профилу корисника којим се баве, а који је по породичном и физичко-менталном статусу доминантнији профил корисника социјалне заштите, преовлађујући је број учесника ГЕФЕКСС-а. Институције, осим стимулисања корисника за стваралаштво и учешће, и саме су присутне на завршној манифестацији у Параћину, што овој даје неопходне, односно суштинске димензије стручне манифестације.

Дакле, непрекидно десет година, социјална заштита Параћина, конкретно матична радна јединица Центар за социјални рад и Девни центар клуб за старија и остарела лица су место у коме се, најчешће у априлу сваке године, одржава манифестација која подразумева увид у обим – продукцију и процену књижевног стваралаштва старијих и остарелих Србије. Уз то, са приступом који прозива и користи све ресурсе и капацитете локалне заједнице, окупља и ангажује бројне професионалце и волонтере на завршној манифестацији, повремено и донаторе, књижевне ствараоце Параћина који процењују ово стваралаштво, заокупља пажњу писаних стручних , популарних и електронских медија. Због свега тога ГЕФЕКСС постаје манифестација од вишеструког значаја и респекта не само у Параћину, већ и у простору Србије и не само у социјалној заштити, већ и у укупној друштвеној стварности.

Чему нас учи приказано књижевно стваралаштво старих на Фестивалу у Параћину, у чему је поучно...

Поучно је, извесно. Штавише, његова, како директна, тако и индиректна педагошка порука је неопходност припреме за животну фазу названу „Треће животно доба“, упућена свима – од најмлађих, а посебно ониих који су у зрелом добу, до самих старих који су у тој фази живота, независно од тога да ли исказују или неисказују (не)сналажења и дилеме у њој.

Шта смо још могли да приметимо бавећи се старима у једној сфери која по себи не наводи на мисао да је тако нешто могуће извести из ње?

Многи од учесника „усмеравањем“ од стране ГЕФЕКСС-а, нису пропуштали да кажу да су доживели да буду изненађени собом, својим знањима и талентима којих нису били свесни до доласка у геронтолошке институције и конкурса из Параћина.

„Нисам био/ла свесан/на„ , „нисам знао/ла“, „пропустио/ла сам“, уобичајени су ставови учесника ГЕФЕКСС-а. Може се закључити да је некако „нормално“ и уобичајено као искуство у животној реализацији просечног нашег човека да се тек у позним годинама схвата шта се могло и шта пропустило; да ово сазнање прати кајање за неостварено и пропуштено, да се много тога процењује погрешним, све из разлога „нове процене“; да се много тога и много више могло у фазама живота када се било у снази, напону менталне и физичке снаге, а чему је разлог био изостанак увида у потенцијал за личну афирмацију и промоцију; да многи људи нису свесни својих талената и способности, који су као угашени стајали у њима док се „пливало“ у основним занимању, често са погрешним стављањем знака једнакости између основног занимања и живота. Са осећањем тескобе, стари, у себи, прихватају чињеницу да су таленат и способност стајали у њима, а да они, услед недостатка мотива, и иницијативе, нису их за своју добробит користили. Многи имају кајање за оно што су пропустили, а објективно могли, често истичући да су сада у фази када пред њима стоје бројна објективна ограничења: од сфере стандарда до здравља и односа, што оставља последице на оптималност квалитета актуелне фазе, али и ускраћује додатну афирмацију и промоцију. Због чињенице да нису били свесни свих својих унутрашњих квалитета и потенцијала, којима су објективно толико тога могли, имали су много празног хода, нису осмислили и богатили свој сазнајни и стваралачки свет и нису постигли личну и друштвену промоцију и афирмацију.

Закључујемо да су многи учесници ГЕФЕКСС-а скоро панични у покушају да надоместе пропуштено, тешко прихаватјући да њихов рад није вреднован колико они то желе. С друге стране, оне суштинске, резултати ГЕФЕКСС-а показују да је старост, независно од много чега, чак и ограничавајућег, период када треба стварати, када су лична и друштвена промоција и афирмација могуће и да све више наших грађана, захваљујући пре свега институцијама проширене социјалне заштите, оне која се реализује у ванинституционалном сектору, увиђа и прихвата такав начин животне реализације и коначно стила живота.

Са аспекта саме материје којом се ГЕФЕКСС директно бави, није неупутно још једном навести пар реченица овог аутора и приређивача Зборника „Лепота заласка“ – 1, објављеног у поводу петогодишњице за-

снивања манифестације, а које се не мењају у сврси и карактеру ни после десет година: на ГЕФЕКСС-у се појављују и даље они „...који су желели да своје књижевно стваралаштво изнесу на светлост дана из својих личних и објективних простора, душе и зидова, уз све то да се промовишу, упоређују и такмиче, или, најчешће, да покажу да старост, треће животно доба, како га ми данас популарно називамо, није период када треба стати, повући се, побећи, већ период као и сваки други, када треба живети као да живот тек почиње, или као да смо у набољим годинама, када треба показати да су животна афирмација и промоција могуће. И остварив“.

Додали бисмо: ГЕФЕКСС је манифестација која сведочи, тражи размишљање, богати и усавршава структуру потреба својих корисника, опомиње, подсећа, усмерава, обезбеђује акцију, даје одговоре...

Ромео Михајловић, виши сарадник – менаџер пројекта
Канцеларија за инклузију Рома
Нови Сад

О РАДУ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА

Резиме

Канцеларија за инклузију Рома је основана одлуком Скупштине Аутономне Покрајине Војводине 24. маја 2006. године с циљем да допринесе бољем положају Рома у области образовања, становања, запошљавања, здравства и људских права. Представља прву и јединствену институцију тог карактера, не само у Републици Србији, него и у целој Европи. Током досадашњег рада, Канцеларија је реализовала бројне активности, посебно се истичу оне у области образовања, становања и запошљавања. У области образовања, Канцеларија спроводи афирмативне мере уписа у средње и високе школе, као и на факултете, помаже ученицима у сакупљању потребне документације при конкурсу стипендија Министарства просвете за ученике и студенте. Канцеларија, такође, за најбоље ученике обезбеђује стипендије, а за социјално најугроженије и једнократну новчану помоћ. Сарадњом Канцеларије, Матице ромске и Покрајинског секретаријата за образовање, на Високој струковној школи за образовање васпитача у Вршцу отворен је смер за образовање васпитача на ромском језику. Што се тиче активности у области становања, Канцеларија уз помоћ локалних самоуправа у обезбеђивању потребне пројектне документације отклања проблеме непостојеће или неодговарајуће инфраструктурне опремљености у ромским насељима. Неки од пројеката су: побољшање становања у ромском насељу у Опову, дислокација нехигијенског ромског насеља са периферије Сивца, решавање проблема водоснабдевања ромских породица у општини Житиште. Осим тога, ту су и пројекти асфалтирања улица, а у плану је и пилот-пројекат осветљивање ромских насеља помоћу алтернативних извора енергије. Када гово-

римо о запошљавању, важно је истаћи програме самозапошљавања за лица ромске националности Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова. Осим тога, у 23 општине у Војводини постоје ромски координатори. Своје резултате и моделе решавања проблема, Канцеларија за инклузију Рома представила је у Бриселу, на састанку са Ларсом Ериком Форсбергом, замеником председника Европске комисије за проширење ЕУ, задуженим за питање Србије. Том приликом представници Европске комисије истакли су да у потпуности подржавају војвођанске моделе.

Кључне речи: интеграција, образовање, запошљавање, становање, војвођански модел

*
* *

Канцеларија за инклузију Рома основана је одлуком Скупштине Аутономне Покрајине Војводине 24. маја 2006. године с циљем да допринесе побољшању положаја Рома у области образовања, становања, запошљавања, здравства и људских права. Представља прву и јединствену институцију тог карактера, не само у Републици Србији, него и у целој Европи. Средства за рад Канцеларије, која омогућавају остваривање услова за укључивање Рома у све сфере друштвеног, јавног и политичког живота у Аутономној Покрајини Војводини, обезбеђују се из буџета АП Војводине. Канцеларијом управљају директор, управни и надзорни одбор. Њих именује Влада АПВ. Од стране Извршног већа АПВ, 25. априла 2007. године, за директора је изабран и именован Душко Јовановић, дипломирани инжењер пољопривреде. Канцеларија броји петоро запослених.

Делатност Канцеларије обухвата имплементацију и примену Стратегије за интеграцију Рома и реализацију акционих планова на територији АП Војводине, координацију различитих пројеката за интеграцију Рома у којима учествују покрајински секретаријати, остваривање координације са Националним саветом ромске националне мањине, Саветом за интеграцију Рома у АП Војводини и са одговарајућим организацијама на међународном нивоу, подстицање и заштиту људских права Рома и Ромкиња и праћење остваривања интеграције ромске националне заједнице.

Током досадашњег рада, Канцеларија је реализовала бројне активности, самостално или у сарадњи са Саветом за интеграцију Рома у АП Војводини, покрајинским секретаријатима, локалним заједницама и невладиним организацијама. Посебно се истичу активности у области образовања, становања и запошљавања.

Активности Канцеларије за инклузију Рома у области образовања усмерене су на подршку укључивању Рома у образовни систем, пре свега пружањем помоћи у прикупљању потребне документације и информисањем ученика и студената о могућностима стипендирања.

Применом мера афирмативне акције, подржан је упис ученика ромске националне мањине у средње и високе школе, као и на факултете. Тако је 2007. године уписан 151 ученик у средње школе и 27 на високе школе и факултете, 2008. године средње школе је уписало 223 ученика, а високе школе и факултете 94, 2009. године у средњешколско образовање укључило се 78 ученика, а у високообразовне установе 43. Текуће школске године се средњој школи прикључило 94 ученика, а високим школама и факултетима 44. Влада АПВ је свим студентима ромске националности омогућила финансирање из буџета. Таква политика је резултирала тиме да данас нема факултета или високе школе на којима не студирају и Роми. За одређени број ученика и студената обезбеђени су смештај и стипендије. У циљу повећања броја ромске деце у школско-образовним установама, Канцеларија за инклузију Рома сваке године обезбеђује стипендије, али и једнократну финансијску помоћ за најуспешније ученике, у износу од 3.500 дин. за основце и 4.000 дин. за ученике средњих школа. За студенте и социјално угрожене случајеве издвајају се средства у износу од 4.500 динара.

Од посебног значаја за област образовања јесте сарадња Канцеларије за инклузију Рома са Матицом ромском и Покрајинским секретаријатом за образовање. Билатерална сарадња је резултирала покретањем студијског програма за образовање васпитача на ромском језику на Високој школи струковних студија за образовање васпитача у Вршцу. На тај начин је, први пут у нашој земљи, створена могућност за образовање стручног кадра на ромском језику. Дугорочни план овог подухвата јесте повећање броја ромске деце у предшколским установама и унапређење образовања припадника ромске националне мањине. Канцеларија је обезбедила стипендије за најбоље студенте, будуће васпитаче, у износу од 6.000 динара, док је њихово студирање апсолутно бесплатно. Трошкове полагања пријемног испита, уписа и набавке уџбеника сноси Канцеларија. У 2010. години овом студијском програму Канцеларија је донирала рачунарску опрему.

Што се тиче активности у области становања, Канцеларија, уз помоћ локалних самоуправа у обезбеђивању потребне пројектне документације, отклања проблеме непостојеће или неодговарајуће инфраструктурне опремљености у ромским насељима.

У сарадњи са Покрајинским секретаријатом за архитектуру, урбанизам и градитељство, Општином Опово и Екуменском хуманитарном

организацијом из Новог Сада, Канцеларија за инклузију Рома је реализовала пројекат „Побољшање становања у Трећем ромском Новом насељу у Опову“**,** тако што је локално становништво добило потребну едукацију, алат и материјал за изградњу две куће, које су додељене материјално најугроженијим породицама.

Четворогодишњи пројекат дислокације нехигијенског ромског насеља са периферије Сивца, у општини Кула, реализован је 2008. године куповином кућа у Сивцу. Том приликом обезбеђено је укупно 13 кућа у које су смештени сви становници насеља (њих око стотину). У 2009. години преко Фонда за капитална улагања и из средстава буџета АП Војводине обезбеђена су средства и изграђени путеви у ромским насељима у општинама Оџаци, Жабаљ, Ковин, Житиште и Рума. У општини Житиште од наведених средстава решено је и питање водоснабдевања 400 ромских породица. У 2010. години, асфалтиране су три улице у ромском насељу у Вршцу. Преко Фонда за капитална улагања одобрено је и асфалтирање три улице у Новом Бечеју. У плану је пилот-пројекат осветљавања ромских насеља помоћу алтернативних извора енергије.

Покрајински секретар за рад, запошљавање и равноправност полова Мирослав Васин и директор Канцеларије Душко Јовановић, састали су се у Бриселу са Ларсом Ериком Форсбергом, замеником председника Европске комисије за проширење ЕУ, задуженим за питање Србије. Том приликом, представници Европске комисије упознати су са политиком решавања проблема Рома у Војводини, као и са резултатима Канцеларије за инклузију Рома у области образовања, стамбеног збрињавања и запошљавања. Представници Европске комисије су истакли да у потпуности подржавају војвођански модел инклузије Рома и да је он јединствен у Европи. Током разговора, отворена је могућност за реализацију пројекта стамбеног збрињавања 150 ромских породица у Војводини, за који је Европска унија спремна да издвоји 6.000.000 евра. Састанку је присуствовао и господин Дител Шинцел, стални члан Европског парламента, као и представници немачких инвеститора у области грађевинарства.

Канцеларија за инклузију Рома пружила је стручну помоћ учесницима конкурса за доделу субвенција за самозапошљавање незапослених лица ромске националности Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова у сачињавању бизнис планова и обезбедила средства за трошкове књиговодствених услуга, у трајању од шест месеци за одобрене пројекте. До сада је путем ових конкурса отворено 50 фирми које су власништво припадника ромске националности.

С обзиром на то да је у току међународна Декада инклузије Рома, на нивоу Републике Србије усвојени су акциони планови за образовање, становање, запошљавање и здравство. Њихова имплементација је

неопходна управо на локалном нивоу. Врло важну улогу у спровођењу поменутих планова и програма имају и координатори за ромска питања, који се именују од стране локалних самоуправа. У 2010. години место координатора за ромска питања отворено је у Општини Стара Пазова и Општини Панчево. Координатори су спона између локалних власти и припадника ромске националне заједнице. На основу досадашњих резултата, њиховим постојањем је у значајној мери покренуто решавање најважнијих питања ромске националне заједнице. У АП Војводини су до сада именовани координатори за ромска питања у 23 општине. У марту 2010. године, Канцеларија је организовала састанак са ромским координаторима свих општина, поводом избора за Национални савет Ромске националне мањине. У циљу квалитетнијег рада и постизања бољих резултата, одржана су три семинара за координаторе за ромска питања.

Активности у вези са запошљавањем не престају. Дом здравља у Инђији, од прошле године, међу запослене убраја и једну Ромкињу, која је запослена посредовањем Канцеларије.

Постоји интензивна сарадња Канцеларије са невладиним организацијама. Канцеларија за инклузију Рома у сарадњи са Матицом ромском и Савезом НВО „Декада Рома“, под покровитељством Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине, организовала је и одржала Донаторску конференцију за унапређење положаја Рома у АП Војводини. На конференцији су учествовали представници амбасада Мађарске, Италије, Немачке, представници USAID-a, UNHCR-a и UNICEF-a, Светске здравствене организације, Министарства рада и социјалне политике, Фонда за отворено друштво, Грађанске иницијативе, Скупштине и Владе Републике Србије и др. Циљ конференције био је обезбеђивање средстава за спровођење пројеката за побољшање положаја Рома у Војводини. На њој су представљени пројекти Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине и ромских невладиних организација из области образовања, запошљавања, становања, здравства, спорта и развоја ромске заједнице.

Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине обезбедио је средства у износу од 2.000.000 динара за реализацију афирмативних мера и процеса за интеграцију Рома за наставак *Декаде инклузије Рома* у 2008. години. Тиме је омогућено одржавање Донаторске конференције и спровођење активности 64 ромске невладине организације на изради пројеката ради презентовања на Донаторској конференцији. Канцеларија за инклузију Рома је организовала семинаре за јачање капацитета ромских невладиних организација, ради стицања компетенција за писање предлога пројеката по моделима ЕУ.

Од многобројних активности организованих у сарадњи са невладиним организацијама, издваја се посета студената Букурешту у трајању од 10. до 14. маја 2010. године, која је организована у сарадњи са Матицом ромском. Том приликом посећени су Катедра за ромски језик Универзитета у Букурешту и Министарство просвете.

Током протекле године, као плод сарадње Канцеларије, Матице ромске и Градске библиотеке у Новом Саду, у новосадском насељу Шангај отворен је библиотечки огранак „Трифун Димић“, који представља прву ромску библиотеку у Европи.

Канцеларија за инклузију Рома решава питања чији корени сежу кроз векове. Има визију да Роме укључи у све друштвене и јавне секторе и да њихов живот подигне до нивоа осталих националних мањина. Постиже изванредне резултате у решавању проблема најугроженије нације на свету. Европа је препознала њен квалитет и поздравила даљи рад.

Татјана Лазор Обрадовић, дипл. дефектолог
Покрајински завод за социјалну заштиту
Нови Сад

Лидија Милановић, дипл. психолог
Републички завод за социјалну заштиту
Београд

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА У ХОЛАНДИЈИ – ИСКУСТВА ИЗ СТУДИЈСКЕ ПОСЕТЕ –

Резиме

Текст обрађује сазнања и искуства која су стечена током студијске посете холандском систему социјалне заштите, односно услугама које су намењене особама са интелектуалним тешкоћама у Холандији.

Када је у питању подршка особама са инвалидитетом, приказан је законодавни оквир, посебно за особе са интелектуалним тешкоћама, затим и организације и њихове услуге намењене особама са интелектуалним тешкоћама које је група гостију из Републике Србије имала прилику да види.

На крају, наведени су утисци, са поређењем система социјалне заштите у нашој земљи и Холандији.

Кључне речи: Холандија, социјална заштита, услуге, особе са интелектуалним тешкоћама, становање уз подршку, дневни центри.

*
* *

1. УВОД

Током фебруара ове године, реализована је студијска посета Холандији са циљем упознавања холандског система социјалне заштите, односно услуга које су намењене особама са интелектуалним тешкоћама. Посета је организована од стране Балканског фонда за локалне иницијативе (БЦИФ), у партнерству са холандском СКАН фондацијом, у оквиру пројекта „Организације цивилног друштва – снажни партнери у реформи система социјалне заштите“, како би се допринело побољшању квалитета живота и инклузији особа са интелектуалним тешкоћама у Србији.

У четвородневној посети пружаоцима услуга у Холандији, као и Министарству здравља, социјалне заштите и спорта, било је око 15 представница наших институција: Министарства рада и социјалне политике, Министарства здравља, Министарства просвете, Републичког завода за социјалну заштиту и Покрајинског завода за социјалну заштиту, установа за смештај особа са интелектуалним тешкоћама, Тима за социјалну укљученост и смањење сиромаштва итд.

Овој посети претходила је посета групе организација цивилног друштва из Србије, које су такође упознале холандски систем и неке од организација које пружају услуге социјалне заштите.

2. ЧИЊЕНИЦЕ О СИСТЕМУ

Државна политика Краљевине Холандије је инклузивна политика која је подразумевајућа за све њене носиоце, а не само за ресорно министарство. Инклузивна политика која се прокламује је политика која узима у обзир разлике између особа (посебно између особа са и без инвалидитета) у свим фазама циклуса јавних политика. Холандско социјално законодавство датира још од 1800. године. Данас, ово законодавство усмерено је на што већу активацију што већег броја становника (запошљавање уместо пасивне бриге, активно старење и сл).

Када су у питању особе са инвалидитетом, инсистира се на стварању једнаких стартних основа за њих, а политички инструменти којима се то постиже су антидискриминативни прописи, услуге у оквиру заједнице, инклузивна политика у свим секторима и Дизајн за све (информационе и комуникацијске технологије, производи...). *Сва министарства су, у свом ресору, одговорна за спровођење ове политике,* па тако и Министарство здравља, социјалне заштите и спорта које учествује и у мониторингу стања ове групе становника. Државном секретару здравља, социјалне заштите и спорта организације цивилног друштва обраћају се онда када други министри не испуњавају своје дужности. Законима који

регулишу социјалну заштиту, запошљавање и образовање, обезбеђује се да систем функционише и на локалном нивоу.

Основни принцип који подржава холандски друштвени систем је да сви треба да буду у стању да играју подједнако *активну улогу у друштву*. Полазећи од уверења да је рад најбољи начин превенције социјалне искључености, неким групама пружа се потребна помоћ у повезивању са тржиштем рада; старијим људима и особама са инвалидитетом, породицама с ниским примањима, младим људима са неадекватним квалификацијама, мањинским групама, бескућницима итд. Проблеми напуштања школе и незапослености омладине решавају се према индивидуално скројеним образовним програмима који комбинују обуку и рад. С обзиром на убрзано старење становништва, као и чињеницу да је почетком овог миленијума близу милион становника Холандије користило бенефиције на основу инвалидитета, реформе су биле усмерене на смањење ових давања и активацију ове групе становника тако што су ревидиране одлуке о бенефицијама са фокусом на процену њихових капацитета за рад. Реинтеграција особа са инвалидитетом, корисника бенефинција, у свет рада, виђена је као приоритет реформе. Реформом је уведен и нови систем накнада за инвалидитет уз смањивање фискалних подстицаја за превремени одлазак у пензију и нови Закон о осигурању у случају незапослености који је мање «дарежљив» од претходног. Постоје и разни програми подршке дугорочно незапосленим људима, на пример, помоћ у решавању проблема психолошке природе и сл.

За социјални рад углавном су одговорне *локалне власти*, и све се више развијају локалне и регионалне стратегије подршке, са *интегрисаним решењима социјалних и економских проблема. Нови прописи су и у служби подршке грађанима да нађу баланс између рада и неге коју пружају другима (деци на пр). Пример су и Закон о бризи о деци и шеме за дугорочну животну штедњу којима људи могу да уштеде новац за продужено одсуство ради неге, студирања или обуке и других активности. Новим Законом о бризи о деци олакшава се мајкама да се врате на посао или да повећају своје радно време. Такође, родитељи који имају тешкоћа са подизањем деце или чија су деца у ризику (сметње у развоју и сл) добијају подршку, и све ове мере су усмерене на стварање активног и инклузивног друштва.*

Три су главна закона којима се регулише подршка особама са инвалидитетом у Холандији: Закон о посебним медицинским трошковима (Exeptional Medical Expenses Act (AWBZ)), Закон о здравственом осигурању (Dutch Health Insurance Act (Zvw)), и Закон о социјалној подршци (Social support Act (Wmo)).

Закон о посебним медицинским трошковима регулише колективно и обавезно осигурање за сваког грађанина, и национално осигурање за дугорочну негу. Обухвата организовање и финансирање дугорочне неге за старије особе, особе са инвалидитетом и особе са хроничним психичким обољењима. Ово је заправо закон о општем обавезном здравственом осигурању који регулише општа питања финансирања и садржаја бриге и опште трошкове бриге, односно здравствене неге. Њиме је предвиђено да се новац за ове потребе издваја из обавезног здравственог осигурања.

Закон о здравственом осигурању прописује право на приватно осигурање са јавним основним условима за медицинску заштиту. Он регулише и права и обавезе запослених у здравству, односно оних који у здравству пружају здравствене услуге (лекари опште праксе, лекари у болницама, медицинске сестре....). Овај закон је јединствен у свету и, по речима представника Министарства здравља, привлачи пажњу многих земаља. Грађани сами бирају осигуравајуће друштво посредством којег ће остваривати ово осигурање, а сваке године могу да одаберу друго осигуравајуће друштво, ако нису задовољни радом претходног. С обзиром да је овде укључен и закон тржишта, то доприноси квалитету јер се осигуравајућа друштва такмиче за послове осигурања. Грађани који не могу да плаћају здравствено осигурање добијају компензацију од државе.

Закон о социјалној подршци промовише благостање, волонтеризам, партиципацију и социјалне услуге. Овим законом се обезбеђује одговорност општина да створе услове за што дужи независан живот и партиципацију старијих особа и особа са инвалидитетом у друштву. Он се заправо највише користи од стране старијих људи и људи који се повремено нађу у потреби за подршком и помоћи, а мање од стране особа са интелектуалним тешкоћама. Овај закон наглашава индивидуалну одговорност у области здравствене заштите, како у смислу осигурања, тако и у подручју дугорочне бриге. Уводи нову шему за све холандске грађане која покрива негу и помоћ у случајевима хроничне болести, инвалидитета или геријатријске болести. Циљ овог закона је учешће свих грађана у свим аспектима друштва, без обзира да ли уз помоћ пријатеља, породице или познаника. Општине кроз овај закон имају прилику да развијају кохезионе политике за социјалну подршку, живот и благостање, и то заједно са другим сродним питањима, а засноване на структури и потребама својих становника. Другим речима, општине су у Холандији главни носиоци социјалне заштите и имају велику слободу у организовању услуга на својој територији. Координацију овог система на локалу врше општински савети.

За *дугорочну негу постоји национални и униформи систем процене потреба* за негом, такозвано *Тело за процену потреба* (Needs Assessment

Body (CIZ)) са регионалним и локалним канцеларијама. За социјалну подршку на локалу, општине имају слободу да или користе мрежу Тела за процену потреба или, пак, да саме спроводе процену потреба и дају тзв. индикације.

Финансирање услуга тзв. дуготрајне неге у Холандији врши се са националног нивоа, а тзв. социјалне услуге које су регулисане Законом о социјалној подршци и које треба да обезбеде локалне заједнице, како би се људи задржали што дуже у свом окружењу и живели што самосталније, финансирају се са локалног нивоа. Након што корисник добије одобрење Тела за процену потреба, може се одлучити за две могућности: за *дугорочну негу у дому* („care in kind“ институционални смештај, организоване услуге попут помоћи у кући и становања уз подршку и сл), или за *новчане накнаде* („personal budget“). Могућност избора за новчану подршку је релативно нова и у Холандији, и однос између особа са инвалидитетом које су изабрале care in kind и особа које су се определиле за лични буџет је 85.000 према 19.000. Укупно, 3,6 % Холанђана користи помоћ посредством овог Закона.

Ради илустрације, током 2005. године, потрошено је 5,4 милијарде евра за бригу о особама са интелектуалним тешкоћама, посредством овог закона, од чега половина за одрасле особе са интелектуалним тешкоћама. Овај износ представља 8% укупног буџета за дугорочну негу. Укупан број особља ангажованог на пословима лечења и неге, укључујући и дугорочну негу, је 1.181.000 људи (или 16% укупног броја запослених у Холандији). На пословима дугорочне неге ради 501.000 запослених који раде са исто толико особа корисника дугорочне неге. Поред тога, у дугорочну негу укључено је и око 1.100.000 волонтера. Треба имати у виду да овај број запослених не значи и исти број дана са пуним радним временом, јер у Холандији постоји изузетно флексибилан систем уговарања те тако, на пример, запослени може склопити уговор на свега неколико сати месечно рада у одређеној организацији, и могуће су различите комбинације у том смислу.

Инспекторат за здравствену заштиту делује у оквиру Министарства здравља, социјалне заштите и спорта, као независно тело. Ово тело промовише јавно здравље делотворним спровођењем здравствених услуга, превентивним мерама и медицинским производима. Инспекторат врши саветодавну подршку министрима и примењује различите нивое мера усмерене на пружаоце услуга. Воде рачуна о спровођењу 25 закона и надзиру систем квалитета у систему здравства. Здравствена инспекција врши надзор и супервизију над 3.000 установа на 60.000 адреса и обух-

вата око 800.000 људи над којима се врши надзор[8]. С обзиром да имају недовољан број инспектора (130) инспекцију врше по моделима ризика, а све налазе објављују на веб страници Министарства. У зависности од тежине уочених неправилности у раду (за шта постоје прецизни критеријуми), Инспекторат примењује саветовање, охрабривање, притисак и принуду. Супервизија се спроводи на више нивоа: општем који је проактиван и фазни, тематском који подразумева обраду једне теме/актуелног проблема приликом обиласка пружаоца услуге, инцидентном који се спроводи у случају проблемских ситуација и несрећа, и нивоу који подразумева саветовање министарства. Анализа досадашњих показатеља о кретању одређених тенденција у здравству указује да су све присутнији здравствени проблеми – дебљина грађана, психосоцијални проблеми младих и старијих и да је уочљив пораст броја људи са хроничним болестима. Брига о овим грађанима је све комплекснија; захтева појачану интегралну бригу, нарочито код младих и старијих.

Табела бр. 1: Улога Инспектората, досадашња искуства

Саветовање/ стимулација (саветовање)	Корективне мере (охрабривање)	Мере обухваћене административним законима (притисак)	Мере обухваћене кривичним законом (принуда)
30-100% пружалаца услуга	10-30 % пружалаца услуга	3-10 % пружалаца услуга	мање од 3% пружалаца услуга

Инспекторат се не бави само обезбеђивањем минимума квалитета, него и подстицањем добрих пракси тако што промовише стандарде, примере добре праксе, користи систем похвала и покуда. Има водећу улогу у постављању и унапређивању стандарда квалитета и редовно анализира своја постигнућа.

Здравствена инспекција не врши надзор над услугама које покрива Закон о социјалној подршци јер су оне у надлежности општина. *За локалне услуге, надзор спроводе локалне институције*. Све ово подразумева *висок степен појединачне одговорности сваког пружаоца услуге и широку могућност клијената за избор.*

Подршка особама са инвалидитетом у Холандији организована је у оквиру *Министарства здравља, социјалне заштите и спорта*. Основна идеја приликом креирања оваквог начина организације бриге о људима је да је свим грађанима повремено потребна помоћ и излечење да би мог-

[8] У презентацији система, за исти процес користе се изрази инспекција, надзор и супервизија

ли да остваре квалитетан живот, и да обједињавање ове бриге – подршка и излечење – омогућава синхронизовано и координисано деловање у заштити свих грађана којима су ове врсте помоћи потребне. У оквиру овог министарства, појединачне групе послова обављају се у дирекцијама – дирекција за дуготрајну негу, дирекција социјалне заштите итд, а које, осим међусобне сарадње, интензивно сарађују и са дирекцијама у другим министарствима.

Здравствени систем разликује два типа услуга – тзв *негу* (или бригу) и *дугорочну негу*. „Нега“ обухвата све врсте тешкоћа које се могу излечити, док „дугорочна нега“ означава да се код одређене особе ради о тешкоћи ради које је потребно обезбедити дуготрајну подршку. Држава брине о особама са „тежим“ тешкоћама, док су особе са „лакшим“ тешкоћама, када је у питању дугорочна нега, обухваћене услугама које обезбеђује општина. Дуготрајна нега се може пружити на три начина: кроз организоване услуге (становање уз подршку, помоћ у кући.....), путем смештаја у институцију или кроз обезбеђивање новчане надокнаде, из које је корисник дужан да самостално обезбеди потребну помоћ и подршку.

Дугорочна нега доступна је пре свега следећим групама корисника:

- Старији[9] – са психосоматским тешкоћама и деменцијом
- Особе са инвалидитетом[10], пре свега са интелектуалним тешкоћама
- Особе са психичким тешкоћама

Табела 2: Број корисника услуга дуготрајне неге

Циљна група	Бој корисника
Старије особе	391.000
Особе са инвалидитетом	113.000
Особе са психичким обољењима	84.000
Укупно	588.000

Табела бр. 3: Проценат обухваћености услугама дуготрајне неге

[9] Старији од 75 година

[10] Кад се каже „особа са инвалидитетом“ у Холандији се пре свега мисли на особе са интелектуалним тешкоћама па тек онда на особе са другом врстом инвалидности. Ово из разлога што је у Холандији појава интелектуалних тешкоћа далеко најприсутнија у групи особа са инвалидитетом.

Циљна група	Број корисника дуготрајне неге	Број Холанђана са тешкоћама	Досегнути Законом о здравственој заштити
Старији људи: - са деменцијом - са соматским проблемима	 72.000 319.000	 200.000 1.033.000 (75+)	 36% 31%
Особе са инвалидитетом: -интелектуалним -физичким/сензорним	 87.000 26.000	 110.000 560.000	 79% 5%
Особе са психичким обољењима	84.000	2.500.000	3%

У Холандији је све израженији проблем збрињавања и неге старијих грађана, што се види и из дате табеле. Тренутно је дугорочна брига потребна за 1.033.000 старијих особа, а доступна је за 31% ове групе корисника.

Табела бр. 4: Просечни трошкови по особи по врсти дуготрајне неге

Облик дуготрајне неге	Трошкови по особи годишње / у еврима	Тотал трошкова годишње/ у милијардама евра
Резиденцијални смештај	58.500	14,8
Услуге у заједници	22.000	5.9
Персонални буџет	14.500	1,3
Укупно		22

Табела 5: Обухват корисника услугама резиденцијалне неге и помоћи у кући

Циљна група	Резиденцијална нега	Помоћ у кући
Старији људи са деменцијом	55.000	17.000
Старији људи са соматским проблемима	109.000	210.000
Особе са инвалидитетом	66.000	47.000
Особе са психичким обољењима	23.000	61.000
Укупно	253.000	335.000

Табела бр. 6: Финансије из буџета државе за резиденцијални смештај на годишњем нивоу

Групе корисника	Износ у еврима по особи
Старији са деменцијом, претежно Алцхајмеровом	55 000
Особе са интелектуалним тешкоћама:	
лакшим	30.000
тежим	65.000
Особе са психосоматским симптомима:	
лакшим	30.000
тежим	65.000
Особе са психичким обољењима	
лакшим	20.000
тежим	55.000

3. УСЛУГЕ

Услуге које смо имали прилике да видимо спадају у групу услуга у оквиру дуготрајне неге и финансиране су од стране државе. Пружаоци услуга су организације цивилног друштва које су толико интегрисане у систем да се више на нивоу државе скоро и не прави разлика између њих и владиних организација. Основни захтев за пружање ових услуга је да се обезбеђују у заједници и да се ради на што већој интеграцији корисника услуга са другим грађанима. Током наше посете обишли смо неколико локација на којима се пружају услуге становања уз подршку и самосталног становања. Оно што смо видели је прилично импресивно јер конзорцијуми организација цивилног друштва пружају ову услугу за хиљаде корисника, а имају и хиљаде запослених. Облици становања, односно количина подршке су степеновани, у складу са потребама корисника: од станова у зградама у којима корисници живе потпуно самостално, преко групе станова у једном стамбеном објекту где корисници имају заједнички простор који деле и са другим станарима, до већих станова у којима живи неколико корисника уз двадесетчетворочасовну подршку пружаоца услуге. У становима у којима се пружа услуга становање уз подршку, сваки корисник има своју собу, изузев парова који такође имају своју собу, што омогућава индивидуалност и задовољавање личних потреба корисника у „сопственом“ амбијенту. Један од битних критеријума за укључивање корисника у услугу, када су у питању корисници који се самостално крећу, а имају одређени степен интелектуалних тешкоћа, је степен самосталности у смислу да корисници имају очуване способности оријентације у простору и елементарне самозаштите, тако да могу самостално да се крећу ван објекта подршке и да је при том њихов ниво

безбедности једнак нивоу безбедности других грађана. Подршка је усмерена на планирање и организовање времена корисника: од времена које проводе на послу, преко културних и забавних активности до оних које подразумевају свакодневне послове у домаћинству. Нисмо имали прилику да видимо стручну документацију која се води о клијентима, али се из виђеног може закључити да је висок степен индивидуализованог приступа сваком клијенту, да се раде индивидуални планови за сваког од њих, уз партиципацију клијента као подразумевајућу. Сви ови станови су у стамбеним објектима у којима живе и станари из опште популације, и у неким објектима они се укључују у заједничке активности са корисницима. У свакој услузи обезбеђено је учешће корисника у свим дневним активностима, а њихова самосталност се континуирано подстиче. Такође, пружаоци услуге улажу напоре да укључе локалну заједницу у ове активности, те организују различите културне и рекреативне догађаје којима анимирају друге грађане да се одазову и придруже.

За особе са интелектуалним тешкоћама креирани су различити модалитети подсећања, како би могли да буду што самосталнији. Једна могућност је табла на којој је сликовно, по данима, приказано шта и када та особа треба да уради; или су дате фотографије јела, како би могли да одаберу шта желе за ручак или вечеру. На табли су обавезно и фотографије групних пратилаца који дежурају тог дана, како би корисници могли да их препознају, и слично. За особе с телесним инвалидитетом обезбеђена је најразноврснија подршка у смислу помагала и опреме, од инвалидских колица, преко специјалних додатака за управљање главом, апарата за храњење којим корисник сам управља, па до сложених дигиталних апарата који омогућавају самосталност у максимално могућем степену.

Оно што је јединствено за све модалитете услуге становања уз подршку, је да сваки корисник има свог „личног пратиоца“ и „групног пратиоца“. Лични пратилац је особа која има улогу сличну асистенту то јест, она представља подршку за неколико корисника. Време које проводи са њима зависи од потреба корисника, а креће се од 2-4 сата недељно, и то верме се дефинише индивидуалним планом услуге. Њихов посао састоји се у надгледању корисника, изради заједничког плана услуге, дефинисању циљева за одређени временски период. Лични пратилац је нека врста повереника корисника, разговара с њим о његовим тешкоћама, жељама и плановима, одлазе заједно у куповину, код лекара... Лични пратилац, заједно са корисником и колегом, који прати групу, сачињава годишњи план рада са корисником, који се доставља централној установи за индикације, односно Телу за процену потреба, где се потврђује или коригује сачињен план. План се односи на индивидуалне потребе корисника, одређен је потребама и ресурсима које корисник има и слу-

жи као водич кориснику у свакодневним активностима. На нивоу групе, групни пратилац сачињава дневни план активности за групу, стара се о безбедности корисника и даје му подршку у обављању свакодневних животних послова. Један лични пратилац ради са око 15 корисника истовремено. Групни пратилац води групу од 12-25 корисника, у зависности од потреба за подршком корисника варирају врста, обим и интензитет подршке. Подршка је осмишљена тако да се креће од минималне подршке (укључен је само лични пратилац по неколико сати недељно), преко 24-сатног надзора (надзор уз подсећање и надзор уз помоћ и подршку у обављању свакодневних послова). Обим посла групног пратиоца најинтензивнији је ујутру и увече, када је корисницима потребна припрема за дневне активности, односно спавање. Корисници становања уз подршку су током дана ангажовани у раду – или у дневним центрима или у другим установама и предузећима у граду. Врста подршке коју групни пратилац обезбеђује корисницима је пре свега практична подршка за обављање основних животних активности – лична хигијена, храњење, надзор над самосталним активностима, организација слободног времена. Све друге врсте помоћи које су потребне из домена здравствене неге или социјалних потреба (култура, потреба за дружењем...) обезбеђују се у другим службама, које користе и други грађани.

Објекти становања уз подршку налазе се у градским четвртима. Основни захтев је да су корисници у социјалној средини и да су им доступне услуге као и другим грађанима. Начини организовања услуге су различити. Једна могућност је да пружалац услуге има сопствени објект за становање уз подршку. Један такав објекат који смо посетили налази се у примамљивој градској четврти близу мора, на локацији која омогућава боравак у сопственом дворишту, поглед на море и доступност различитих других услуга у заједници. У приземљу објекта налазе се просторије за дневни боравак, које су намењене корисницима услуге и другим станарима објеката. Један део стамбеног простора намењен је становању уз подршку (објекат који смо посетили има два апартмана за подршку и укупно 25 корисника), а остале станове користе грађани који су купили станове. У дневном боравку активности се одвијају претежно у поподневним сатима с обзиром да већина корисника ради, и те активности су доступне и другим грађанима

(друштвне игре, ТВ, могућност бављења креативним активностима – на пример, корисници су уз надзор сами урадили мозаик који украшава шанк, и слично). Сада настоје да осмисле активности тако да друге станаре зграде привуку да што више користе простор за дневни боравак. Једна од активности коју планирају је припрема оброка и могућност да се понесе кући или да се обедује у дневном боравку, заједно са корисни-

цима. Друга је осмишљавање активности у башти објекта и навођење корисника и станара да заједно проводе време напољу и раде у башти.

Други начин организовања ове услуге је да је у стамбеној згради закупљен стан за становање уз подршку. Пракса је да се ради о стамбеним јединицима које могу омогућити боравак око 12 корисника, а да при том свако од њих има осећај породичне атмосфере. Ове стамбене јединице су обично структурно у форми два већа стана који су међусобно повезани, а омогућавају да у сваком од њих борави око шест корисника. За шесторо људи стамбена јединица има дневни боравак, трпезарију и кухињу, шест соба и 3-5 санитарних чворова.

Корисници који имају висок ниво самосталности могу користити засебне станове у којима живе сами (или са партнером). Ради се о корисницима којима је потребна минимална подршка и надзор. Они, такође, имају свог личног пратиоца, а за све потребне подршке, када су им неопходне, могу се обратити најближем суседном објекту становања уз подршку.

У објектима становања уз подршку за особе са телесним инвалидитетом, осим групног пратиоца, ангажоване су и домаћице/ини, који обављају једноставне послове кувања кафе, испраћања и дочекивања корисника и слично, с обзиром да је могућност особа са телесним инвалидитетом које користе становање уз подршку смањена у погледу самосталног обављања ових активности.

Друга услуга коју смо имали прилике да видимо јесу *дневни центри.* Ова врста услуге обезбеђује широк дијапазон подршке корисницима. Сви корисници који користе услуге дневних центара су корисници социјалне помоћи. Дневни центри за радно ангажовање су пандан нашој идеји о „радним центрима“ за особе са инвалидитетом. Суштина ових центара је у радном оспособљавању корисника како би развили осећај личне вредности и могли да се укључе у радне активности ван центра. Ови центри основани су са првобитном идејом да корисници овде могу да раде у заштићеним условима (изоловано од других људи). Интенција је сада да се корисници овде оспособљавају за конкретне послове које могу да обављају ван центра и да им се пружи подршка да нађу посао у заједници када се процени да су спремни за ту врсту посла. У дневном центру за сваког корисника проналази се активност, посао коју он може да ради, и његове способности се постепено развијају и граде. Неки корисници целог живота раде у дневним центрима. Корисници који развију самосталност у обављању одређеног посла у мери да могу тај посао да раде у другим предузећима, добијају свој портфолио – документ који садржи тачно описане послове које он може да обавља, који су дати у

визуелној форми (иконички материјал), тако да корисник може да „покаже“ послодавцу шта он може да ради. У налажењу и обављању посла увек има подршку свог личног пратиоца. Један од примера: корисник ради у продавници грађевинског материјала. Његов посао је попуњавање испражњених полица и сеча иверице по датим димензијама. Све друге активности посла које захтевају администрацију обавља уз помоћ личног пратиоца. У дневним центрима за радно ангажовање раде особе које су завршиле средње стручно образовање – смер за пратиоце – и који имају додатне вештине или завршен занат – рецимо кројачки, столарски..... У овим центрима ангажују се и уметници и други креативни радници.

Централна установа за постављање индикација или Тело за процену потреба има вишеструку улогу у подршци особама са инвалидитетом (и другим корисницима). У овој установи се процењују потребе корисника за одређеном врстом подршке, на основу чега се издаје упут кориснику за коришћење те услуге. За сваког корисника је обавезно сачињавање индивидуалног плана услуге. Овај план сачињавају корисник, његов лични пратилац, групни пратилац ако је укључен у становање уз подршку и друге значајне особе, ако их има. Применљивост плана и његову усклађеност са капацитетима и потребама корисника разматра потом лични пратилац са службом за постављање индикација, и тек уз обострану сагласност почиње примена плана. Уколико током коришћења услуге дође до потребе за њеном променом (било да се подршка појача или се предлаже промена услуге), овај образложени предлог сачињавају групни и лични пратилац и он се такође прво доставља Телу за процену потреба, без чије се сагласности не може мењати вид подршке.

У Холандији је опште прихваћени тзв. Шелоков модел квалитета живота за особе са одређеним ограничењима који истиче задовољство људи, интерперсоналне релације, материјалне ресурсе, лични развој, физичко здравље, самосталност у одлучивању, инклузију и права људи као основ квалитета. Нови смер који се актуелно развија је подршка породицама и деци са тешкоћама како би дете остало у оквиру своје породице и у њој добило потребне видове подршке. У Холандији су пружаоци највећег броја услуга организације цивилног друштва. Оне пружају и здравствене услуге и услуге социјалне заштите, и концепт тзв. дугорочне бриге, који код нас још није заживео, а подразумева интегрисаност здравствене и социјалне заштите. На први поглед он делује као да је у медицинском моделу приступа инвалидности, међутим врло је интересантан из више разлога. Први и најважнији је тај што је у фокусу сам клијент, његова људска права и његове потребе.

Најјачи утисак током ове посете оставиле су:

– добра организованост и интегрисаност система подршке особама са инвалидитетом уопште, а посебно систем финансирања

– квалитет услуга које се пружају корисницима, а који је заснован на приступу према потребама и

– висок ниво запослености особа са интелектуалним тешкоћама.

Главна разлика између система социајлне заштите у Србији и Холандији, која је уочљива већ у првом контакту са холандским системом је финансијске природе. Као што је и животни стандард становништва у Холандији много бољи него у Србији, тако је и општи утисак о услугама повезан са много већим ресурсима којима у сваком погледу располажу пружаоци услуга у Холандији. Услуге које смо видели су нама познате; оно што је најимпресивније јесу управо средства (материјална и људска) која се улажу у квалитет услуга, и њихова изузетно добра организованост. Поред тога, пружаоци услуга су организације које имају мрежу различитих услуга којом могу да обухвате истог корисника и тако комбинују врсте подршке једној особи и њеној породици, чиме се заиста остварује јединствен квалитет.

О систему образовања за професионалце који раде на пружању описаних услуга чули смо веома мало, али смо схватили да постоји мноштво могућности и велик број различитих нивоа образовања који подразумевају и вертикалну и хоризонталну проходност за оне који желе да се усавршавају и напредују у каријери.

Посао ових људи, као и код нас, је слабије плаћен него у неким другим секторима. Пружаоци услуга развијају своје системе управљања послом и људима, и они обухватају и стручно усавршавање и мотивацију запослених.

Холандија, као и Србија, ради на реформи и унапређењу система социјалне заштите и може се рећи да је то процес који и не може бити заиста завршен, јер се људске потребе стално мењају и захтевају квалитетнији одговор.

УПУТСТВО АУТОРИМА

Часопис **„Актуелности“** настао је као одговор на потребу да се савремена теоријска, методолошка и практична сазнања од значаја за развој и унапређење система социјалне заштите учине доступна свим заинтересованим социјалним актерима. Објављују се изворни радови и преводи одабраних текстова који су од значаја за разумевање савременог социјалног рада. Такође, део страница часописа посвећен је размени информација, приказима стручних скупова и приказима књига и часописа из области социјалне политике и социјалног рада, као и других хуманистичких и друштвених наука од значаја за социјални рад.

Аутори своје прилоге за објављивање у часопису треба да шаљу **искључиво** електронским путем, на е-маил адресу Редакције aktuelnosti@gmail.com

Формат: Word
Језик: Српски
Писмо: Ћирилица
Фонт: Times New Roman, величина слова 12

Текст:

Оптимална дужина текста је 15 до 18 страница, куцано проредом 1,5. Текст треба припремити тако да свака страница буде нумерисана. На насловној страници треба навести наслов рада, академску титулу, име и презиме аутора, институцију у којој је аутор запослен, место, приватну или службену контакт адресу (поштанску и електронску), број телефона. Уколико рад има више аутора, за сваког појединачног аутора треба навести све наведене податке. На другој страници треба навести наслов рада и резиме, с кључним речима. Табеле треба означити одговарајућим бројем и насловом који их јасно објашњава. Графички прикази треба да имају наслов и легенду која прати приказ. Такође, имајте на уму да часопис није у боји, те је графиконе потребно прилагодити томе. Страни изрази, укључујући називе докумената и институција на страном језику пишу се

курзивом – нпр. *Bullying, National Association of Social Workers* и сл. Сва наглашавања у тексту врше се **подебљаним словима**. Подвлачења или различити фонтови се у текстовима **не користе**.

Резиме:

Треба да буде сачињен у највише 20 редова и да на крају има три до пет кључних речи. Када је реч о тексту у којем се даје приказ емпиријског истраживања, поред имена и презимена аутора и наслова рада, резиме треба да садржи и: значај проблема или теме која се обрађује, циљеве, задатке, примењене методе, пресек добијених резултата и закључке. Ако је реч о теоријским радовима, треба навести значај проблема или теме, основна теоријска полазишта, најважније елементе аналитичке разраде и закључке.

Коришћена литература – референце:

Позиве на литературу треба давати у тексту, у заградама, а избегавати фусноте за навођење библиографских података. Фусноте треба користити, ако је то нужно, за коментаре и допунски текст. У позиву на литературу наводи се презиме аутора и година издања извора на који се позивамо, на пример: (Јанковић, 2008.). Уколико је реч о навођењу докумената, наведи се пун назив документа и година издања. Ако је реч о прецизном наводу или цитату, треба укључити и број странице, односно: (Јанковић, 2008.: 24). Ако се наводе документи, онда се то чини на следећи начин: (Закон о социјалној заштити, 2009, чл. 7, ст. 1). Имена страних аутора дају се тако што се у тексту наведе најпре име у транскрипцији, а у загради се напише име у оригиналу. На пример: Прајс (Price). Уколико се наводи више аутора, у загради се наводи презиме првог аутора и скраћеница и сар.

Коришћена литература:

На крају рада се наводи попис свих извора који су наведени у тексту. Литература се наводи абецедним редом и то на сљедећи начин:

1. Адлер А., (1977): О нервозном карактеру, Београд, Просвета
2. Милосављевић М. (1993): Роми и девијације, Друштвене промене и положај Рома, Зборник радова, Београд, САНУ и Институт за социјалну политику
3. Gould, N. (2004): Qualitative research and social work: the methodological repoertoire in a practice-oriented discipline. In:

Lovelock, R., Lyons, K. & Powell, J. (eds.), Reflecting on social work – Discipline and profession. Farnham: Ashgate Publishing, 130-145.
4. Муслић, Љ., Русац, С. & Ајдуковић, М. (2009). Сензибилност за насиље над старијима код студената: Могућност интервенција кроз наставни програм. Љетопис социјалног рада, 16 (1), 51-67.
5. Породични закон (2005): Службени гласник РС, бр.18/2005

При навођењу извора с веб (интернет) страница потребно је навести тачан датум посете страници. На пример:

6. http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=81&Itemid=145 Посећено 28. 12. 2009.

Процена радова:

Текстови које аутори доставе подвргавају се рецензији, а Уредништво ће ауторе обавестити о резултатима процене, могућим сугестијама и предлозима за дораду текста пре објављивања. Уредништво задржава право да добијени текст прилагоди пропозицијама часописа и стандардима књижевног језика.

Рукописи се не враћају.

***

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364.62(497.11)
АКТУЕЛНОСТИ : билтен Удружења стручних радника социјалне заштите Републике Србије
Главни и одговорни уредник Томислав Крговић
Vol. 1, br. 1 (2000) – Београд
(Марије Бурсаћ 49): Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије, 2000 -
(Београд : Чигоја штампа). – 24 cm

Двомесечно
ISSN 1451-3129 = Актуелности – Удружење стручних радника социјалне заштите Србије
COBISS.SR-ID 177748999